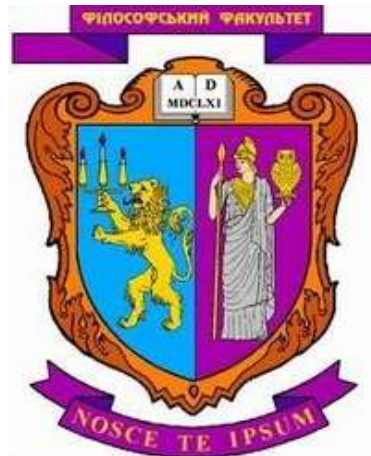

Міністерство освіти і науки України
Львівський національний університет імені Івана Франка
Філософський факультет
Кафедра психології
Студентське науково-практичне товариство психологів

Дні науки філософського факультету – 2017

Психологічні проблеми сучасності

Тези XIV науково-практичної конференції студентів та молодих вчених

11-12 травня 2017 року

Львів – 2017

Психологічні проблеми сучасності: Тези XIV науково-практичної конференції студентів та молодих вчених. Львів, 11-12 травня 2017 року. – Львів, 2017. – 62 с.

Редакційна група: Потапова Еліна, Рижих Андрій, Старовойт Олена.

Рекомендовано до друку на засіданні кафедри психології філософського факультету Львівського національного університету імені Івана Франка

Протокол № 17 від 16 травня 2017

Відповідальна за випуск доц. Галецька І. І.

Збірник містить матеріали доповідей XIII науково-практичної конференції студентів та молодих вчених «Психологічні проблеми сучасності», організованої Студентським науково-практичним товариством кафедри психології філософського факультету Львівського національного університету імені І. Франка, яка відбулась 11-12 травня 2017 року.

Матеріали подано в авторській редакції за рекомендацією наукових керівників.

ЗМІСТ

1. *Бардин Н.* Вплив професійної комунікації на службову діяльність працівників МВС України
2. *Барінова А.* Психологічний захист як механізм адаптації хворих на епілепсію
3. *Вострікова О.* Перфекціонізм як один з факторів виникнення розладів харчової поведінки
4. *Галяс А., Каськов І.* Психологічні параметри якості життя осіб із серцево-судинними захворюваннями
5. *Гарькава М.-О.* Особливості мотивації до навчання у студентів, які працюють
Гнатюк С. Вроджені якості особи, як психологічні чинники її поведінки в системі державного управління
6. *Губар Є.* Роль когнітивного стилю в навчальній діяльності студентів
7. *Дзюба С.* Актуальність психологічної підготовки населення до дій в надзвичайних ситуаціях
8. *Дубиніна М.* Психологічний аналіз поняття соціально-підтримуючої мережі як важливого копінг-ресурсу професійної самореалізації жінок
9. *Калюжна І.* Особливості профорієнтаційної роботи в Україні та за кордоном
10. *Кашилюк Ю.* Психологічне здоров'я особистості як складова її психологічного буття
11. *Клименко М.* Місце «здорового» нарцисизму у структурі несвідомої саморегуляції особистості
12. *Козинець Т.* Соціально-психологічні особливості адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у ВНЗ
13. *Косенкова О.* Робота психолога з розвитку соціальної адаптації дітей в умовах шкіл-інтернатів
14. *Котельницька О.* Особливості формування емоційного інтелекту в юнацькому віці
15. *Кочергіна І.* Когнітивні стратегії емоційної саморегуляції при психологічному насильстві
16. *Крижановська А.* Проблема визначення критеріїв та компонентів особистісної релігійності
17. *Кузьмин С.* Емпатія як особливо значуща якість особистості майбутнього психолога
18. *Кутинська Л.* Соціально-психологічна адаптація студентів до навчання у ВНЗ
19. *Лихолат Я.* Психологічна реакція людини в умовах надзвичайних ситуацій
20. *Літвінюк А.* Психологічні особливості батьківського ставлення до дитини дошкільного віку, що часто хворіє
21. *Логойда М.* Показники стосунків в батьківській сім'ї
22. *Ожайська С.* Уявлення про вчителя як детермінант навчальної мотивації підлітків
23. *Панасюк А.* Фактори вибору професії старшокласниками: теоретичний аналіз
24. *Стадницька О.* Особистісно-мотиваційні якості студентів, які займають волонтерською діяльністю
25. *Стельмащук Х.* Самоставлення як чинник стресостійкості дітей-сиріт, що виховуються в закладах інтернатного типу

26. *Удод М.* Особливості пізнавальних процесів як професійно важливі якості лікаря – працівника служби ЕМД та МК
27. *Хакім'янов О.* Роль андрогогіки у світлі сучасних викликів розвитку держави
28. *Шиян О.* Медіакомунікативна компетентність журналіста в умовах інформаційної війни

ВПЛИВ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ НА СЛУЖБОВУ ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАЦІВНИКІВ МВС УКРАЇНИ

Бардин Наталія

Національна академія внутрішніх справ.

Кафедра юридичної психології.

Науковий керівник: завідувач кафедри загально-правових та психологічних дисциплін НАВС, кандидат психологічних наук, доцент Іванова О.В.

Сучасний підхід до реформування суб'єктів правоохоронної діяльності передбачає розвиток їхніх професійних навиків та удосконалення партнерської моделі взаємодії з громадськістю. Реформування органів Міністерства внутрішніх справ відбувається в напрямку їхньої гуманізації та покращення сервісу надання послуг населенню. Такі зміни передбачають розвиток усіх служб, котрі створені при Міністерстві внутрішніх справ, з метою відновлення довіри громадян до них та створення позитивного іміджу.

Національна поліція України як структурна одиниця Міністерства внутрішніх справ першочергово надає послуги з допомоги та захисту населення, а також при забезпеченні їхніх прав і свобод. Тому поліцейським необхідно постійно працювати над підвищенням своїх професійних знань, розвитку ефективної комунікації та ненасильницького спілкування з громадянами, формуванням професійної самосвідомості та удосконаленням психологічної компетентності у здійснюваній діяльності.

Сучасний науковий досвід із питань, пов'язаних з особливостями комунікації правоохоронців базується, головним чином, на роботах В.В. Авдєєва, Н.В. Андрєєва, В.Г. Андросюка, В.Ф. Антипенка, О.М. Бандурки, В.П. Бахіна, В.Л. Васильєва, О.М. Васильєва, Б.Ф. Водолазського, І.О. Дубової, Л.І. Казміренко, Я.Ю. Кондратьєва, В.О. Коновалової, М.В. Костицького, В.Г. Лукашевича, В.С. Медведєва, О.М. Морозова, А.І. Папкіна, Л.А. Петровської, М.І. Порубова, В.М. Синьова, О.М. Столяренка, С.А. Тарарухіна, Г.О. Туманова, С.І. Яковенка.

Працівникам поліції вкрай важливо чітко засвоїти правила ефективної комунікації та особливості спілкування з різними категоріями громадян, ознайомитись та відпрацювати на практиці основні методи психологічної саморегуляції, сформувати навички підтримання емоційної рівноваги для профілактики проблемних ситуацій та негативних явищ у професійній діяльності. Професійна комунікація впливає на прийняття рішень організаційного, координаційного характеру та в цілому на всю службову діяльність.

Психологічна готовність працівників поліції до професійної комунікації – це інтегральна сукупність психологічних якостей, на основі якої виникає стан оптимальної змобілізованості психіки, настрою на найдоцільніші та адекватні безпомилкові дії [3].

Процес навчання ефективній комунікації можна розглядати в двох аспектах: по-перше, в процесі соціалізації і виховання; по-друге, засобом спеціально організованого соціально-психологічного тренінгу [4, с. 60].

Соціально-психологічні тренінги, котрі проводять працівники відомчих служб психологічного забезпечення з поліцейськими, дозволили сформувати систему

рекомендацій, які сприятимуть налагодженню процесу міжособистісної взаємодії поліцейських та громадян під час службової діяльності:

- 1) при спілкуванні слід враховувати внутрішній стан співбесідника;
- 2) встановлювати на початку комунікації психологічний контакт, заснований на демонстрації розуміння та підтримки, готовності допомогти;
- 3) відвертість і щирість, толерантність та конфіденційність – основні механізми подолання комунікативних бар'єрів;
- 4) розстановка акцентів на ключових моментах взаємодії, досягнення відсутності підозри та недовіри;
- 5) демонстрація власної комунікативної компетентності, обізнаності у проблемній ситуації, з якою звертається співрозмовник;
- 6) максимальна коректність, тактовність і витримка у висловлюваннях;
- 7) позитивний фон висловлювань, формування реальної надії на успішне розв'язання ситуації.

На нашу думку, навчання ефективній комунікації працівників поліції передбачає:

- 1) формування нового, відповідного вимогам сучасності, всебічно розвиненого, позитивно спрямованого на успішну професійну діяльність типу особистості працівника поліції;
- 2) навчання працівників переборювати почуття страху при спілкуванні з громадянами, орієнтуватись в будь-яких обставинах міжособистісної взаємодії;
- 3) вихід з різноманітних конфліктних ситуацій, застосування ефективних стратегій поведінки, надання початкових знань з конфліктології;
- 4) підвищення рівня комунікативних та організаторських здібностей, які впливають на комунікативну компетентність;
- 5) розширення комунікативної сфери та поля взаємодії, підвищення комунікативного потенціалу;
- 6) підвищення здатності до візуальної діагностики співбесідника, зокрема підозрюваного, злочинця, з метою вміння розрізняти та «читати» невербальні засоби комунікації (міміку, жести тощо);
- 7) навчання вмінню розпізнавати власні стереотипні уявлення про співрозмовників, комунікативні бар'єри та негативні установки, які сформувались, вміти їх уникати і переборювати [1;2].

Активність та прагнення до саморозвитку поліцейських є підґрунтям для оптимізації цього процесу і професійної самореалізації в службовій діяльності, сприяє налагодженню ефективної взаємодії з населенням та відновленню довіри до поліції.

Література:

1. Бардин Н.М. Соціально-психологічні аспекти розвитку вмінь ефективної комунікації працівників ОВС України // Науковий вісник ЛьвДУВС. Серія психологічна. – Вип. 2, 2015. – С. 13-22.
2. Бардин Н.М. Психологічні особливості підготовки працівників патрульної поліції до ефективної комунікації з населенням (з використанням елементів соціально-психологічного тренінгу) // Конструктивна взаємодія поліції (міліції) і населення в соціумі: матеріали круглого столу (29 жовтня 2015 р). – С. 41-46.

3. Дубова І.О. Психологічні особливості професійного спілкування працівників міліції в екстремальних умовах: Автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.06 / І.О. Дубова; Нац. акад. внутр. справ України МВС України. – К., 2003. – 19 с.

4. Петровская Л.А. Компетентность в общении. Социально-психологический тренинг / Л.А. Петровская. – М.: Изд-во МГУ, 1989. – 216 с.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ ЗАХИСТ ЯК МЕХАНІЗМ АДАПТАЦІЇ ХВОРИХ НА ЕПІЛЕПСІЮ

Барінова Анастасія

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова.

Інститут соціології та психології,

кафедра практичної психології та психосоматики.

Науковий керівник: д. психол. н., проф. Мозгова Г.П.

У статті розкривається проблема механізмів психологічного захисту в межах наукових психологічних досліджень. Аналізується місце механізмів психологічного захисту в адаптаційних процесах особистості взагалі та хворих на епілепсію зокрема. За допомогою тесту-опитувальника Р.Плутчика, Г.Келлермана і Х.Р.Конта визначено характер використання хворими на епілепсію механізмів психологічного захисту. Здійснений аналіз дії механізмів психологічного захисту при хворобі на епілепсію з урахуванням ступеня адаптованості показав, що сприятливішими в адаптаційному процесі є механізми компенсації та інтелектуалізації, які, на нашу думку, чинять сприятливий характер за рахунок більшої усвідомлюваності, дієвості, а, значить, і контрольованості. Менш адаптивними є механізми, що погано піддаються контролю або обираються як зручніші (простіші) для особистості – витіснення, проекція, заміщення.

Розкриваючи проблему психологічних механізмів соціальної адаптації хворих, не можна обминути питання механізмів психологічного захисту. Уявлення про механізми психологічного захисту сформувалося в межах психоаналітичного напрямку в психології (А.Фрейд [8], З.Фрейд [9]). Згідно з послідовниками цього напрямку, психологічний захист становить ряд специфічних прийомів переробки переживань, що нейтралізують патогенний вплив, який ці переживання можуть надавати. Надалі у психологічній літературі розуміння змісту та ролі механізмів психологічного захисту для особистості продовжувало розвиватись. Так, Р.А. Зачепицький визначає психологічний захист як пасивно-оборонні форми реагування в патогенній життєвій ситуації [5], Ф.В.Бассін – як психічну діяльність, спрямовану на спонтанне викорінення наслідків психічної травми [1]. Найчастіше наводиться думка В.А.Ташликова, який визначає захисні механізми як адаптивні механізми, спрямовані на редукцію патогенної емоційної напруги, оберігаючи від хворобливих відчуттів і спогадів і подальшого розвитку психологічних та фізіологічних порушень [6]. Усі захисні механізми мають дві загальні характеристики. По-перше, вони, як правило, несвідомі, тобто діють переважно на несвідомому рівні. По-друге, вони спотворюють, заперечують чи фальсифікують реальність. Механізми психологічного захисту розрізняються за ступенем зрілості. Так, найбільш інфантильними, незрілими механізмами вважають витіснення і заперечення, які

характерні для маленьких дітей, а також для самого соціально незрілого типу особистості – істероїдного. Підлітковому віку більш властиві механізми, що займають проміжне положення за ступенем зрілості: ідентифікація та ізоляція. До найбільш зрілих захисних механізмів відносяться сублімація, раціоналізація, інтелектуалізація.

Ми вже стверджували, що в адаптаційних процесах особистості значущу роль відіграють психологічні захисти, що винаходить психіка людини для зниження стресогенної напруги. Зважаючи на вищеописане, метою цієї статті є визначення характеру використання хворими на епілепсію механізмів психологічного захисту, яке проводилося за допомогою тесту-опитувальника Р.Плутчика, Г.Келлермана і Х.Р.Конта.

У цілому, проведений аналіз дії механізмів психологічного захисту при епілепсії з урахуванням ступеня адаптованості показав, що сприятливішими в адаптаційному процесі є механізми компенсації та інтелектуалізації, які, на нашу думку, мають сприятливий характер за рахунок більшої усвідомлюваності, дієвості, а, значить, і контрольованості. Менш адаптивними є механізми, що погано піддаються контролю або обираються як зручніші (простіші) для особистості – витіснення, проекція, за-міщення.

Література:

1. Бассин Ф.В. К вопросу о дальнейшем развитии научных исследований в психологии (К проблемам установки, бессознательного и собственно психологической закономерности) // Ф.В. Бассин, А.С. Прангишвили, А.Е. Шерозия. – Вопросы психологии – № 5, 1979. – С. 82-96.
2. Бассин Ф.В. Проблема бессознательного (О неосознаваемых формах высшей нервной деятельности) / Ф.В. Бассин. – М., 1968. – 468 с.
3. Грановская Р.М. Психологическая защита / Р.М. Грановская. – СПб.: Речь, 2007. – 480 с.
4. Диагностика типологий психологической защиты (Р.Плутчик в адаптации Л.И.Вассермана, О.Ф.Ерышева, Е.Б.Клубовой и др.) // Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М.. – М.: Изд-во Института психотерапии. 2002. – С.444-452.
5. Зачепиский Р.А. Вопросы соотношения осознаваемых и неосознаваемых форм психической деятельности в свете опыта патогенетической психотерапии неврозов. «Бессознательное» / Р.А. Зачепиский, Б.Д.Карвасарский. – Тбилиси, 1978. – 144 с.
6. Ташлыков В.А. Психологическая защита у больных с неврозами и психосоматическими расстройствами: пособие для врачей / В.А Ташлыков. – СПб, 1992. – 287 с. Проблеми сучасної психології. 2013. Випуск 19 223
7. Личко А.Е. Психопатии и акцентуации характера у подростков / А.Е.Личко. – Санкт-Петербург: Речь, 2010. – 256 с.
8. Фрейд А. Психология «Я» и защитные механизмы / А.Фрейд. – М.: Педагогика-Пресс, 1993. – 144 с.
9. Фрейд З. Бессознательное (1915) / З.Фрейд. – М., 2006. – С. 129–186.

РОЗЛАДІВ ХАРЧОВОЇ ПОВЕДІНКИ

Вострікова Олена

Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
Факультет психології, кафедра психодіагностики та клінічної психології.
Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Завязкіна Н.В.

Відомо, що їжа та відношення до неї займають особливе місце в житті кожної людини. Їжа не тільки пов'язана з підтриманням життєздатності людського організму, але й виконує багато інших функцій; вона є невід'ємним компонентом сімейних та культурних традицій, засобом комунікації та тісно пов'язана з емоційною сферою індивіда з самого його народження.

Під харчовою поведінкою розуміється ціннісне ставлення до їжі та її вживання, стереотип харчування в повсякденних умовах і ситуаціях стресу, поведінка, що орієнтована на образ власного тіла і діяльність з формування цього образу. Таким чином, харчова поведінка включає в себе індивідуальні для кожної людини установки, звички та емоції, форми поведінки, що стосуються їжі.

Останнім часом все частіше зустрічаються випадки порушень харчової поведінки, таких як нервова анорексія, булімія, переїдання, тощо. Кожне з порушень має свої особливості розвитку і протікання, але виникають вони внаслідок наявних конфліктів особистості з зовнішнім світом. Широкого розповсюдження набувають захворювання нервової анорексії та булімії, розладами даного типу страждають біля 4% молодих жінок, проте рідко це явище може зустрічатися у чоловіків.

Великий вплив на розвиток харчових девіацій чинять наявні в суспільстві стандарти та еталони краси, які особливо схильні наслідувати молоді жінки. Зверхнє прагнення досягнення ідеалу позначається дослідниками як деструктивний перфекціонізм, при якому особистість повільно руйнує сама себе та свої відношення з зовнішнім світом.

При деструктивному перфекціонізмі все, що не відповідає ідеалу, знецінюється та заперечується.

Однак, проблема полягає в тому, що ідеалу досягти важко, а частіше, навіть, неможливо. Звичайно, цей «розрив» між ідеалом і реальними можливостями є фруструючим, стресовим для перфекціоніста.

Виявлено, що перфекціонізм є супутнім фактором багатьох психічних розладів, в тому числі, пов'язаний з розладами харчової поведінки. Перфекціонізм може бути як предикатором захворювань даного типу, так і безпосередньо проявлятися у вигляді надмірного слідкування за вагою у хворих на нервову анорексію та булімію.

Отже, можемо зробити висновок, що перфекціонізм є конструктом, що багатомірно та складно пов'язаний з життєдіяльністю людини її різноманітними проявами, в тому числі з особливостями харчової поведінки, яка відтворюється в особистості характерним чином. Так, саме деструктивний перфекціонізм є фактором, що інтенсифікує розвиток харчових девіацій і створює певну зону ризику у питанні терапевтичної роботи та реабілітації хворих на анорексію та булімію.

Таким чином, актуальним є питання вивчення побічного, неопосередкованого зв'язку між перфекціонізмом і розладами харчової поведінки для вирішення більш широкого спектру практичних питань з даної проблематики.

Література:

1. Александер Ф. Психосоматическая медицина. - М., 2000.
2. Т. Бен-Шахар. Парадокс перфекциониста. - Манн, Иванов и Фербер, 2013. - 256 с.
3. Бройтигам В., Кристиан П., Рад М. Психосоматическая медицина. М.: ГЭОТАР Медицина, 1999. - 376 с.
4. Брунна Тушен-Каффье и Ирмела Флорин Расстройства приема пищи: Клиническая психология. - Питер, 2006.
5. Гаранян Н.Г. Перфекционизм и психические расстройства (обзор зарубежных эмпирических исследований) // Терапия психических расстройств. – 2006. – № 1.
6. Гаранян Н.Г., Холмогорова А.Б., Юдеева Т.Ю. Перфекционизм, депрессия и тревога. // Московский психотерапевтический журнал. – 2001, №4.
7. Ильин Е. П. Работа и личность. Трудоголизм, перфекционизм, лень. /Е.П.Ильин- СПб.: Питер, 2011.-224 с.
8. Конышев В. А. Питание и регулирующие системы организма. — М.: Медицина, 1985
9. Коркина М.В., Цивилько М.А., Марилов В.В. Нервная анорексия. -М 1986.
10. Коркина М. В., Лакосина Н. Д., Личко А. Е.К 66 Психиатрия: Учебник. - М.: Медицина, 1995. -608 с.
11. И. Г. Малкина-Пых - Терапия пищевого поведения. - Эксмо, 2007. -2040 с.

ПСИХОЛОГІЧНІ ПАРАМЕТРИ ЯКОСТІ ЖИТТЯ ОСІБ ІЗ СЕРЦЕВО-СУДИННИМИ ЗАХВОРЮВАННЯМИ

Галяс Анастасія

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Факультет педагогіки та психології.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри практичної психології факультету педагогіки і психології НПУ імені М.П. Драгоманова Каськов І. В.

Каськов Ігор

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова
Факультет педагогіки та психології.

Здоров'я – це необхідна умова активної і нормальної життєдіяльності людини. Натомість різноманітні фактори діяльності особистості здійснюють вплив на її психічне здоров'я та фізичне самопочуття, що є критерієм якості життя.

Серйозні порушення у цій сфері тягнуть за собою зміни у звичному способі життя, встановленої практики відносин з навколишнім світом, можливу втрату професійної дієздатності та в цілому – вимушену корекцію планів на майбутнє.

Актуальність роботи полягає у тому, що характеристика психологічних параметрів якості життя осіб із серцево-судинними захворюваннями дозволить робити оцінку стану їх активності, здоров'я, благополуччя та ін.

Метою дослідження є визначення психологічних параметрів якості життя осіб із хворобами серцево-судинної системи.

На думку багатьох психологів якість життя є інтегральною характеристикою фізичного, емоційного, психологічного та соціального функціонування людини, що ґрунтується на її суб'єктивному відчутті [3].

Оцінка якості життя у пацієнтів із захворюваннями серцево-судинної системи має велике значення з точки зору як особливостей проявів ускладнень, так і визначення прогнозу і ефективності лікувальних заходів [2].

До основних психологічних факторів, що спричиняють серцево-судинні захворювання є стрес, який загрожує раптовим загостренням та серцевим нападам [1].

Основні складові компоненти якості життя особистості у себе включають: психологічний, соціальний, фізичний та духовний показники.

Кожен із компонентів у свою чергу включає цілий ряд частин.

Зобразимо схематично особливості складових психологічного параметру (рис.1.1).

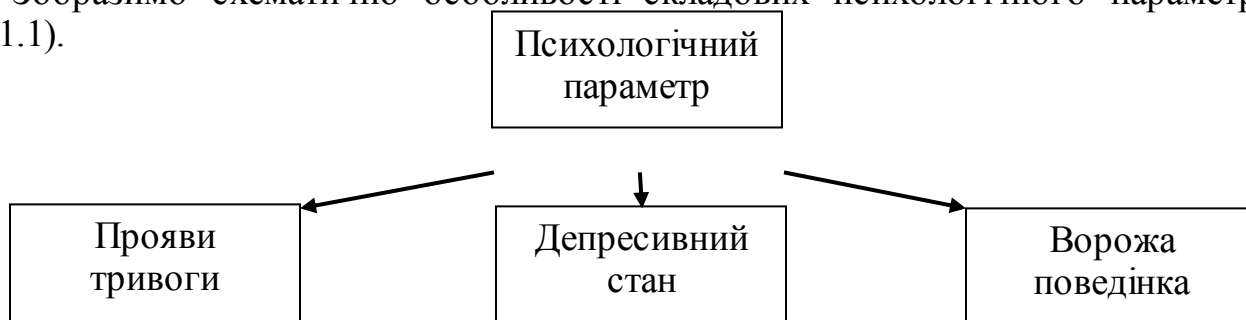

Рис. 1.1. Складові компоненти психологічного параметру якості життя особистості

Підвищена тривожність, що демонструється хвилюванням; прояви депресії – поганий настрій, песимізм, ворожі, інколи агресивні реакції характеризують низький рівень задоволеністю життям.

Дія на організм людини негативних емоцій дуже часто передуює серцево-судинним захворюванням. За даними психологічних досліджень у 27% випадків до інфаркту міокарда призвели нервові чи психічні напруження (стрес-ситуації) та у 43% – втому, перенапруження нервової системи, надмірне професійне перенавантаження, що є показниками рівня якості життя.

Життєві конфлікти травмують людину, виснажують її нервову систему, що призводить до зриву захисних, адаптаційних можливостей організму. Внаслідок розвивається важкий судинний криз з переходом у інфаркт міокарда чи порушення мозкового кровообігу [1].

Щоб мінімізувати виникнення негативних змін в емоційно-особистісній сфері є доцільним проведення психо-корекційної роботи, спрямованої на формування адекватного ставлення до хвороби [4].

Таким чином, стрес-ситуації, конфлікти є підґрунтям для виникнення серцево-судинних захворювань. Дуже важливо, щоб особистість повною мірою

усвідомлювала, що згубними для неї є прояви грубості, агресії, нешанобливе ставлення один до одного, образи та ін.

Відповідно до результатів аналізу психологічних параметрів якості життя осіб із серцево-судинними захворюваннями належать – прояви тривоги, депресивний стан, ворожа поведінка.

Список використаної літератури:

1. Алейникова Людмила Йосипівна. Кому загрожує інфаркт міокарда / Л.Й. Алейнікова. – К. :«Здоров'я», 1977. – 86с. : рис., табл.
2. Власова А.В. Качество жизни и факторы его определяющие у больных с хронической сердечной недостаточностью, развившейся после перенесенного инфаркта миокарда / А. В. Власова, Н.П. Лямина // Сердечная недостаточность. – 2002. – № 5. – С. 226-228.
3. Коцан І. Я. Психологія здоров'я людини / І. Я. Коцан, Г. В. Ложкін, М. І. Мушкевич : за ред. І. Я. Коцана. – Луцьк : Волин. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2011. – 352 с.
4. Сысоева, Н. Ю. Психологические особенности больных сердечно-сосудистыми заболеваниями / Н. Ю. Сысоева // Эрудиция. – 2008. – №3. – С. 25 - 52.

ОСОБЛИВОСТІ МОТИВАЦІЇ ДО НАВЧАННЯ У СТУДЕНТІВ, ЯКІ ПРАЦЮЮТЬ

Гарькава Марія-Ольга

Львівський національний університет імені Івана Франка.

Філософський факультет, кафедра психології.

Науковий керівник: канд.псих.наук, доцент Гупаловська В.А.

Робота для студента, що навчається, дає можливість йому реалізувати себе в суспільстві за допомогою коштів, а також можливостей, які надає робота чи робочий стаж. Втім, варто пам'ятати і про ту діяльність, яка вимагається від студента, який навчається. Тому вивчення мотивації до навчання у студентів, які працюють, є актуальним і важливим завданням, й доволі цікавим, оскільки саме через ці знання можна вийти, по-перше, на розуміння особливостей мотиваційної сфери студента, який почав працювати, та, по-друге, визначити, як трудова зайнятість впливає на мотивацію до навчання у виші.

Дефініція «мотивація» використовується у сучасній психології у полярному розумінні, а саме як визначення системи факторів, які детермінують поведінку (сюди віднесено потреби, мотиви, цілі, наміри, прагнення і багато іншого) і як характеристика процесу, який стимулює і підтримує поведінкову активність на певному рівні.

На думку Девіда Макклелланда теорія мотивації є теорією набутих потреб, яка стверджує, що потреби людей набуваються і вивчаються на основі їх життєвого досвіду. Автор виділяє три види потреб: успіх, причетність і влада. Потреба в успіху проявляється у бажанні людини досягти поставлених цілей за рахунок більш ефективної роботи. Більшість підприємців визначають самостійно цілі, причому таким чином, щоб вони були реальними та був гарантований кінцевий результат і успіх.

Поведінка людини зумовлює дві функціонально взаємопов'язані сторони: збуджуючу та регуляційну функції. Збудження людиною забезпечує активізацію та напрямок поведінки і пов'язане з поняттями «мотив» та «мотивація». Вищезазначені поняття включають у себе уявлення про потреби, інтереси, цілі, наміри, прагнення, які є у людини, уявлення про зовнішні фактори, які змушують її поводити себе окремим чином, про керівництво діяльністю у процесі її здійснення. Ключовими серед усіх понять, які використовуються у психологічній термінології для опису та пояснення активізуючих моментів у поведінці людини, є поняття мотивації і мотиву.

У дослідженні, скерованому на вивчення особливостей мотивації до навчання студентів, які працюють, були використані такі методики: «Діагностика соціально-психологічної адаптації» К.Роджерса і Р.Даймонда [5]; «Стиль саморегуляції поведінки» В.І. Моросанової [4]; «Діагностика мотиваційної структури особистості» В.Е. Мільмана; «Мотивація навчання у вузі» Т.Н. Ільїної; «Методика для діагностики навчальної мотивації студентів» А. А. Реана і В.А.Якуніна в модифікації Н.Ц. Бадмаєвой [1]. До досліджуваної групи студентів другого, четвертого та п'ятого курсів Львівського національного університету імені Івана Франка увійшло загалом 60 досліджуваних, з них 30 осіб – працюють та 30 не працюють.

За результатами порівняльного аналізу (за критерієм t-test Стьюдента) виявлено, що студенти, які працюють, прагматичніше ставляться до навчальної діяльності, намагаючись отримати максимум потрібного у професійному житті, а саме, професійні знання. Також вони вже оцінили важливість вміння комунікувати, спілкуватися та наявності соціальних навичок у процесі самореалізації. Тому соціальний мотив ($M_{pr} = 3,9$; $M_{неpr} = 3,9$) для них також не менше значимий, ніж для студентів, які не працюють, і приділяють багато уваги спілкуванню з однокурсниками, однолітками, знайомими, друзями й іншими людьми. Однак, усі інші мотиви навчання мають вищі значення у непрацюючих студентів.

Отже, можна констатувати, що загалом навчальна мотивація у студентів, які працюють, є нижчою. Тому важливо з'ясувати більш детально особливості навчальної мотивації і мотиваційно-особистісної сфери працюючих студентів, аби процес навчання у них не знівельовався остаточно.

За результатами кореляційного аналізу в досліджуваній групі студентів, які працюють, виявлено пряму кореляцію між отриманням диплому та негативним самоствавленням.

Отже, виходячи з вище наведеного, можна припустити, що студенти, які працюють, доволі виснажені фізично, на навчання сил не залишається і через це може знижуватися успішність, що породжує негативне самоствавлення. Єдиним мотивом навчання стає отримання диплома. Диплом в такому випадку їм потрібен лише як факт підтвердження того, що у них наявна вища освіта.

Негативне самоствавлення прямо пропорційно взаємопов'язане з імпульсивністю ($r = -0,27$; $p \leq 0,01$), стеничністю ($r = -0,66$; $p \leq 0,01$) зі знаком мінус, комунікативним мотивом ($r = 0,17$; $p \leq 0,01$). Це означає, що працюючі студенти (з негативним самоствавленням) стають астеничними і втрачають здорову імпульсивність, робляться млявими і апатичними, втрачають інтерес до навчання і спілкування. Мотивація стає суто прагматичною, вони приходять у ВНЗ лише за отриманням диплома. Отож, студентам, які мають занадто мало життєвих сил, аби працювати і

навчатися, можна поради краще розподіляти час, вивільняючи його для відпочинку, скеровуватися на самореалізацію, а не тільки думати про отримання диплому.

Студенти, яких не приймає оточення, схильні до відмови від реальності, до спрощення реальності. Або ж навпаки – їхній ескейпізм призводить до порушення стосунків із оточенням, проєктивного очікування неприйняття. Однак, таким студентам важливе надбання знань. Тому цей мотив можна у них посилювати. Можливо, цим працюючим студентам абстрагування від оточення допомагає сконцентруватися на навчанні. Ймовірно, що вони економлять час і зусилля на навчання, відмовляючись від спілкування у навчальній групі. Мотивувати до навчання таких студентів можна, підвищуючи значимість отриманих знань у майбутній професійній діяльності. Говорити їм про це, аби вони розуміли, що отриманні знання можуть згодитися у професійному житті. Для дезадаптованих студентів важливий соціальний мотив. Звичайно, навчання і навчальний процес може сприяти здобуттю певних соціальних навичок в процесі спілкування як з одногрупниками, так і з викладачами. Тому цю частину студентів, які працюють, можна мотивувати до відвідування навчального закладу таким чином, що під час навчання вони можуть відшліфувати певні соціальні навички, які в майбутньому їм допоможуть адаптуватися в соціумі.

Отже, у процесі аналізу даних психологічного дослідження особливостей мотивації до навчання студентів, які працюють, виявлено три шляхи до підвищення їх зацікавленості у навчальному процесі: 1) посилення тайм-менеджменту і регулярний повноцінний відпочинок, 2) можливість отримання соціальних навичок у процесі навчання; 3) підвищення значимості отриманих знань у професійному житті.

Література:

1. *Бадмаева Н. Ц.* Влияние мотивационного фактора на развитие умственных способностей: Монография. – Улан-Удэ, 2004. С.151-154.
2. *Клочко В. Є.* Вікова психологія, 2003.
3. *Курдюкова Н. А.* Оценивание успешности учебной деятельности как психолого-педагогическая проблема /Н.А. Курдюкова // Автореф. Дис. ...канд. – Спб.,1997.
4. *Моросанова В. И.* Индивидуальный стиль саморегуляции в произвольной активности человека // Психол. журн. 1995. № 4. С. 2635.
5. *Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М.* Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Диагностика социально-психологической адаптации (К.Роджерс, Р.Даймонд) – М., Изд-во Института Психотерапии. 2002. С.193-197

ВРОДЖЕНІ ЯКОСТІ ОСОБИ, ЯК ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЇЇ ПОВЕДІНКИ В СИСТЕМІ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Гнатюк Станіслава

Львівський національний університет ім. І. Франка.

Філософський факультет, кафедра психології.

Науковий керівник: д. біолог. н., проф. Кизименко Л.Д.

На сьогодні, одним із важливих питань щодо покращення роботи державного управління є проблема формування, якісно нової особистості працівника державної служби. Тобто, подальше покращення еліти та виховання нового типу лідерів-управлінців, які б довели свою ефективність у науковому і практичному світовому досвіді – актуальне явище.

Аналіз публікацій свідчить, що багато науковців, як вітчизняних, так і зарубіжних, досліджують різноманітні аспекти, пов'язані із управлінською діяльністю (Н.М. Драгомерицька, С.Д. Максименко, Л.Е. Орбан-Лебрик, В.В. Третьяченко та ін.) включаючи проблеми мотивації управлінської діяльності (Є.П. Ільїн, Л.М. Карамушка та ін.). Такі вчені, як Л.С. Виготський, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн, звертали свою увагу на активність особистості як суб'єкта діяльності.

Однак науковий інтерес зосереджується переважно на економічних та організаційно-правових аспектах. Сьогодні практично відсутні є дослідження, предметом яких був би комплекс соціально-психологічних, зокрема особистісних рис особистості.

Актуальність теми та певна нестача відповідних досліджень визначають доцільність теоретико-методологічного вивчення вроджених особливостей людини, до яких відноситься: група крові, конституція, колір очей, властивості нервової системи, найпростіші психічні процеси, інстинкти, задатки, схильності до певного виду діяльності та багато інших.

У нашому випадку нас цікавлять інстинкти та схильності до певного виду діяльності, оскільки вони суттєво впливають на продуктивність людської діяльності.

Соціально-економічні відносини мають формуватися з огляду на те, що людиною рухають не лише усвідомлені сили, а ще й неусвідомлені чинники, зокрема інстинкти, що сприяють появі спонукань та неусвідомленої мотивації.

Інстинкт – це вроджена тенденція людини до складних форм автоматичної поведінки, що задовольняють певні потреби організму. Інстинкти підсвідомо «підказують», як потрібно діяти та відіграють важливу роль у житті особистості, позаяк і свідоме мислення, і воля в їх найглибшій основі у значній мірі направляються ними. Тому є усі підстави очікувати, що інстинкти можуть впливати на діяльність людини як в напрямку збільшення її ефективності, так і в протилежному [1].

Кожен інстинкт запускається своїми релізерами, які включають його, але які нам здебільшого невідомі і діють навіть при відсутності будь-яких усвідомлених мотивів [3].

Аналізуючи систему інстинктів, В.І. Гарбузов об'єднав їх у сім великих груп: самозбереження, продовження роду, альтруїстичний, дослідження, домінування, свободи і збереження гідності [2]. Залежно від домінування того або іншого інстинкту, можна говорити про відповідну типологію індивідуальності, коли кожна людина належить до одного з семи типів: егофільного, генофільного, альтруїстичного, дослідницького, домінантного, лібертофільного та дигнітофільного.

Зазвичай в нормі у людини один або декілька інстинктів домінують, інші ж виражені слабше, але можуть впливати на поведінку людини.

Можна очікувати, що інстинкти, як і інші вродженні чинники впливають на професійні схильності людини. При цьому доцільно згадати про шість типів схильностей до певної професійної діяльності, за Дж. Голандом (реалістичний, інтелектуальний, підприємницький, соціальний, артистичний та офісний), які так само є вродженими чинниками [4]. Проведені нами дослідження підтвердили наявність таких впливів, позаяк виявлені значимі кореляції.

Дослідження проводились на студентах та учнях старших класів, кількість респондентів 471 (у віці 15 – 18 років). Обрахунок здійснювався із застосуванням комп'ютерного пакету SPSS (версія 20.0). Встановлено наявність зв'язків між реалістичним типом діяльності та двома типами інстинктів, а саме домінантним ($r = -0,221$; $p \leq 0,01$) та дигнітофільним ($r = -0,181$; $p \leq 0,01$), тобто чим більше у людини проявляється реалістичний тип діяльності, тим більш вона охоче робить, чим говорить, більш наполеглива і упевнена в собі, в роботі віддає перевагу чітким і конкретним вказівкам, і в меншій мірі їй притаманні домінантний та дигнітофільний типи інстинктів.

Також виявлений зв'язок між домінантним інстинктом та підприємницьким типом діяльності ($r = 0,248$; $p \leq 0,01$), який вказує на наявність домінантного інстинкту, що означає прагнення до лідерства, вміння організувати та ставити мету, виявляти волю для її досягнення, готовність до продуманого ризику, вміння розбиратися в людях і вести їх за собою. Така особистість буде схильна до підприємницького типу діяльності і притаманні їй властивості даного типу будуть підсилюватись.

Отже, можна зробити висновок про те, що для різних типів професійної діяльності в системі державного управління було б доцільним враховувати, як можливі прояви інстинктивної мотивації посадовців, так і приймати до відома вроджені схильності людей до різних типів діяльності, оскільки з використанням такої інформації державний службовець зможе покращити ефективність своєї діяльності.

Література:

1. Варунків Л.В. Врахування інстинктивного потенціалу громадянина у системі державного управління/ Л.В. Варунків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/3/149.pdf>
2. Гарбузов В.И. Инстинкты и судьба человека/ В.И. Гарбузов. – М.: АСТ, Спб.: Астрель – Спб.2006. – 477с.
3. Лозовецька В.Т. Професійна орієнтація молоді в умовах сучасного ринку праці: Монографія/ Т.В. Лозовецька. – К.:2012. – 157с.
4. Фет А.И. Инстинкт и социальное поведение/ А.И. Фет – Новосибирск: ИД «Сова». – 2008. – 34с.

РОЛЬ КОГНІТИВНОГО СТИЛЮ В НАВЧАЛЬНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ

Губар Єлизавета

Київський національний університет імені Тараса Шевченка.
Інститут післядипломної освіти.
Факультет психології.
Науковий керівник: доц. Вакуленко О.Л.

Питання реформування системи вищої професійної освіти в Україні, її переорієнтація на європейські стандарти в наші дні є особливо актуальним. Одним з найважливіших викликів в даній сфері є підвищення ефективності навчального процесу, який повинен носити особистісно орієнтований характер і вибудовуватися, в тому числі, з урахуванням індивідуальних психологічних характеристик студентів (або учнів).

У зв'язку з цим все більшого значення набуває питання вивчення когнітивних стилів, як одного з дієвих інструментів, що дозволяють виявити індивідуальні особливості пізнавальної сфери особистості, і, відповідно, створити освітнє середовище, спрямоване на максимальне розкриття й використання її особистісних і когнітивних ресурсів.

За словами Бетті Лу Лівер «... всі учні, без будь-якого винятку, можуть вчитися. Єдине, на що вони можуть виявитися нездатними, - це вчитися так, як пропонується конкретною програмою, підручником або вчителем» [2, с.6]. Тут йдеться про можливий "конфлікт стилів", коли запропоноване освітнє середовище не узгоджується з системою пізнавальних стилів людини.

Під когнітивним стилем розуміють збірне поняття, яке включає відносно стійкі способи пізнавальної діяльності, пізнавальні стратегії, які полягають в своєрідних прийомах отримання і переробки інформації, а також прийомах її відтворення і способах контролю [1, с.307].

Як відзначають багато авторів, на сьогоднішній день сфера знань, пов'язана з особливостями когнітивних стилів, в тому числі їх зв'язок з пізнавальною діяльністю, поки що не вивчена достатньо (М.С.Єгорова, О.О.Єршов, І.Н.Козлова, М.С.Роговін, М.О.Холодна). Розробка почалася в 20-х роках ХХ століття в рамках стильового підходу в дослідженні особистості. Теоретичним підґрунтям слугували такі теорії, як "життєвий стиль" у А. Адлера, диференційованість психічних систем у К.Левіна, поняття про ригідність у Дж.Струппа, теорії особистісних конструктів Дж.Келлі тощо. Саме поняття когнітивного стилю вперше використав А. Адлер, та пов'язав його із стійкими індивідуальними характеристиками людини, які обумовлюють використання тих чи інших стратегій в пізнавальній діяльності. Змістовні уявлення про когнітивні стилі розкриті в різних сферах психологічного знання: психоаналізі, гештальтпсихології, типології особистості, віковій психології тощо.

Принциповим нововведенням і перевагою виділення когнітивних стилів, як предмета дослідження, в порівнянні з традиційними теоріями інтелекту, побудованих на психометричному тестуванні, виступала їх спрямованість на специфікацію індивідуальних особливостей інтелектуальної діяльності. Так, в традиційних тестах на інтелект отримання низької оцінки в рішенні тестових завдань розглядалася як інтелектуальна нездатність або неспроможність. А біполярні моделі когнітивних стилів побудовані принципово інакше: висока або низька ступінь успішності у вирішенні певних тестових завдань представляється не

як здатність або нездатність до інтелектуальної діяльності, а як ступінь переважання одного з двох полюсів когнітивного стилю, що є результатом розвитку і адаптації індивіда, його «спеціалізації» на рішенні певних завдань [4, с.41].

Очевидно, що когнітивні стилі тісно взаємопов'язані з такими важливими для процесу навчання поняттями як інтелект, креативність, здібності і задатки, індивідуальний стиль навчання, пізнавальний стиль, індивідуальний стиль діяльності. Взаємозв'язок між ними, а також їх місце і співвідношення в структурі особистості, функції і взаємно обумовлюючі фактори в контексті пізнавальної діяльності активно досліджуються і обговорюються науковим співтовариством (роботи Р.Гарднера, Д.Кагана, Р.Кетелла, Г.Клейна, Г.Олпорта, Г.Уїткіна, Є.Т.Соколової, В.О.Колга, І.М.Палея, Н.С.Єгорова, М.А. Холодної, Є.О.Климова, тощо) [5].

На сьогодні в літературі описано більше 10 когнітивних стилів. Найбільш розробленими в контексті їх зв'язку з навчальною діяльністю, є стилі "полезалежність/полenezалежність" (обумовлює здатність виділити стимул із контексту, побачити головне на перевантаженому іншими стимулами фоні), "імпульсивність/рефлексивність" (відображає швидкість прийняття рішення), "вузький/широкий діапазон еквівалентності" та "широта категоризації" (відповідають за категоризацію об'єктів пізнання), "ригідність/гнучкість" (визначає гнучкість зміни способів переробки інформації) "толерантність/нетолерантність до нереалістичного досвіду" (характеризує спосіб прийняття рішення в нестандартній ситуації) тощо.

Стиль не працює сам по собі. В структурі пізнавальної сфери особистості формується індивідуальний профіль когнітивних стилів, а по мірі становлення стильових властивостей інтелекту формується персональний пізнавальний стиль, який є результатом інтеграції різних рівнів стильової поведінки (в тому числі когнітивних стилів). Це ієрархічно організована, багатогранна система, яка відрізняється гнучкістю та може змінюватися в залежності від визначеного етапу онтогенезу та інтелектуального росту особистості.

Дослідниками підтверджується зв'язок когнітивних та пізнавальних стилів учнів з їх успішністю. Встановлено, що учні з полenezалежним, рефлексивним, теоретичним (в термінах П.Хані і А.Мамфорда), глибоким (в термінах Н.Ентвайстла) стилями вчаться краще. Однак як тільки метод навчання приводиться у відповідність з їх пізнавальними "уподобаннями", зв'язок між стилем і успішністю навчання практично зникає [4, с.344].

Таким чином, дослідження когнітивних стилів надасть можливість більш диференційовано підходити до вивчення індивідуальних особливостей людини в пізнавальній діяльності та краще розкрити її потенційні можливості в навчанні. Це може посприяти приведенню методів навчання, способів пред'явлення навчального матеріалу, методів оцінки тощо у відповідність до стильових характеристик студентів (учнів), та створенню освітнього середовища із можливостями вибору лінії навчання в відповідності із своїм стильовим перевагами.

Література:

1. Ильин Е. П. Психология индивидуальных различий / Ильин Е. П. – СПб.: Питер, 2004. – 701 с.

2. Ливер Б. Лу. Обучение всего класса / Ливер Б. Лу; пер. с англ. О.Е.Биченковой. – М.: Новая школа, 1995. – 48 с.
3. Первин Л. Психология личности: Теория и исследования / Л. Первин, О. Джон; пер. с англ. М. С. Жамкочьян, под ред В. С. Магуна. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 607 с.
4. Холодная М. А. Когнитивные стили. О природе индивидуального ума. / Холодная М. А. – 2-е изд. – СПб.: Питер, 2004. — 384 с.
5. Кузнецова А.А. Реализация характеристик когнитивного стиля в успешности обучения студентов [Электронный ресурс <http://rusnauka.com/>] / Кузнецова А.А. // Архив научных публикаций – 2014. Режим доступа: http://www.rusnauka.com/26_NTP_2014/Psihologia/7_176385.doc.htm

АКТУАЛЬНІСТЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ НАСЕЛЕННЯ ДО ДІЙ В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

Дзюба Світлана

Університет державної фіскальної служби України.

Навчально-науковий інститут права.

Науковий керівник: к.т.н., доцент Чорна Т. М.

Надзвичайні події справляють потужний вплив на стан психічного здоров'я людей, що постраждали від них. Незалежно від причин виникнення надзвичайних ситуацій всі вони певним чином відображаються на населенні, особливо дітях, несприятливо впливаючи на соціальну структуру і систему, ще більше посилюючи вплив лиха як на окремих індивідів, так і на населення в цілому. Все це зумовлює надзвичайну актуальність питання про наслідки надзвичайних ситуацій для психічного здоров'я великих спільнот людей і для психічного здоров'я нації в цілому. За статистикою на одного індивіда, який отримав тілесні ушкодження під час надзвичайної ситуації, припадає три особи, які переносять психологічну травму. Так, психологами проведено аналіз психічного стану жителів Львівщини після Скнилівської трагедії 27 липня 2002 року. Виявлено, що захворюваність на невротичні та пов'язані зі стресом психічні розлади в 2002 році виросла на 9,2% у порівнянні з 2001 роком і навіть через рік не повернулася до вихідного рівня [3].

Постраждалими від наслідків надзвичайної ситуації можна вважати не лише тих, хто став безпосереднім учасником події, але й свідків, які також отримують психологічні травми. Крім того, демонструючи жахливі подробиці надзвичайних ситуацій, засоби масової інформації збільшують соціальну напругу, кількість свідків події, наносячи тим самим травми непередбаченим громадянам, які стають «віртуальними» очевидцями надзвичайних ситуацій. Слід звернути увагу, що під час сумнозвісних подій 11 вересня в США урядом було введено заборону на показ сцен вибуху торгового центру, закривавлених трупів, страждань поранених. Навпаки, увага всього населення країни була спрямована на обговорення проблем, пов'язаних з Бен Ладеном та Іраком. Такі заходи сприяли мобілізуванню нації не на страждання, а на вирішення того, що необхідно зробити, щоб подібна трагедія більше не повторилася. Це був психологічно вдалий прийом, що дозволило зберегти психологічне здоров'я багатьом людям [2]. Гостроту психологічних потрясінь

різного характеру можна знизити, якщо завчасно навчати людей діяти у тій обстановці, яка може скластися внаслідок виникнення стихійного лиха, аварії, катастрофи чи іншої надзвичайної події.

Відповідно до Порядку здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях [5], навчання населення здійснюється: 1) за місцем роботи – працюючого населення; 2) за місцем навчання – дітей дошкільного віку, учнів та студентів; 3) за місцем проживання – непрацюючого населення. Навчання населення складається з: 1) навчання безпосередньо на підприємствах, в установах та організаціях; 2) навчання за межами підприємств, установ та організацій керівного складу і фахівців з питань цивільного захисту та пожежної безпеки; 3) практичної підготовки під час проведення спеціальних об'єктових навчань і тренувань з питань цивільного захисту; 4) навчання під час здобуття відповідного освітнього рівня у навчальних закладах системи освіти; 5) самостійного вивчення інформації про дії в умовах надзвичайних ситуацій.

Психологічна підготовка полягає у формуванні в населення психологічної стійкості – комплексу якостей, що посилюють здатність людей виконувати завдання в умовах надзвичайних ситуацій, витримувати значні моральні і фізичні навантаження, у критичні моменти не втрачати самовладання, проявляти стійкість, мужність і відвагу, діяти в складних обставинах вміло і активно. Основними напрямками психологічної підготовки населення є наступні [1]: 1) формування наукового світогляду; 2) вдосконалення навичок надання само- і взаємодопомоги; 3) військово-патріотичне виховання; 4) впевненість у можливості захисту від стихій, катастроф, сучасної зброї; 5) розвиток у людей здатності протистояти страху, готовності перебороти значні труднощі, здійснювати самовіддані вчинки. Психологічна підготовка населення до дій у надзвичайних ситуаціях здійснюється у формі теоретичної та практичної підготовки.

В основі психологічної підготовки населення повинно лежати внесення у навчальний процес елементів напруження, несподіванки, які властиві реальній обстановці в районі лиха, аварії, в осередку ураження, а також практичне навчання їх способам захисту, багаторазові тренування у виконанні прийомів і практичних дій в умовах можливих надзвичайних ситуацій. Особливо важливо виховувати самовладання, холонокровність, здатність тверезо мислити у складній і небезпечній обстановці. Виробити ці якості лише шляхом словесного ознайомлення з діями в районі стихійного лиха неможливо. Тільки практика сприятиме набуттю емоційно-вольового досвіду, необхідних навичок і психологічної стійкості [6].

Отже, можна зробити висновок, з кожним роком психологічна наука все більш впевнено входить в наше повсякденне життя, елементарні знання необхідні, з тому числі, і в екстремальних ситуаціях. Тому нам необхідно брати приклад з розвинутих країн, які здійснюють конкретні заходи по навчанню персоналу, удосконаленню знань з цивільного захисту населення, а також формуванню мереж служб, підготовлених для надання невідкладної психологічної допомоги. Адже трагічні події відбувались і, на жаль, будуть відбуватися і в майбутньому. І ми повинні бути підготовленими до того, щоб оперативно, кваліфіковано і впевнено справлятися з їх наслідками.

Література:

1. Корольчук М.С., Крайнюк В. М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності у звичайних та екстремальних умовах. – Київ: «Ника-Центр», 2006. – 400 с.
2. Решетняк С.А. Психологічний захист населення про це треба говорити/ Надзвичайна ситуація. – № 1. – 2007. – С.52-54.
3. Поваляєва В. О. Психологічна травма може супроводжувати людину все життя / Надзвичайна ситуація – № 11. – 2007. – С. 45-47.
4. Поваляєва В. Сили психологічного захисту набирають сили / Надзвичайна ситуація. – № 1. – 2007. – С. 46-51.
5. Порядок здійснення навчання населення діям у надзвичайних ситуаціях, затв. Постановою КМУ від 26.06.2013 р. № 444 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/444-2013-%D0%BF>
6. Шевченко О.В. Про роль екстреної психологічної допомоги / Охорона праці. – № 8. – 2008. – С. 41-42.

ПСИХОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ ПОНЯТТЯ СОЦІАЛЬНО-ПІДТРИМУЮЧОЇ МЕРЕЖІ ЯК ВАЖЛИВОГО КОПІНГ-РЕСУРСУ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ЖІНОК

Дубиніна Марія

Львівський національний університет ім. Івана Франка.

Філософський факультет, кафедра психології.

Науковий керівник: канд. пс. наук, професор Т.Б. Партико.

За останні декілька років з'явилося багато досліджень, які присвячені вивченню копінг-поведінки та психологічного захисту жінок у процесі професійної самореалізації. Також активно ведуться дослідження найбільш необхідних жінкам копінг-ресурсів та формування успішної долаючої стрес поведінки. І одним з важливих копінг-ресурсів у жінок у процесі професійної самореалізації є наявність соціально-підтримуючої мережі та високий рівень її ефективності.

Соціально-підтримуюча мережа або соціальна мережа, згідно до структурно-функціональної моделі взаємодії копінг-ресурсів та копінг-стратегій Є.А. Ашаніної, – це мікросоціальний ресурс особистості, який включає родину, близьких, друзів та колег [1].

Дія соціально-підтримуючої мережі, на думку Р.С. Лазаруса, фокусується на певному стилі спілкування, під час якого індивід розуміє, що він не один у розв'язанні певної ситуації [2, с. 381-406].

Відповідно до робіт С. Кобба [3, с. 300-314] у соціально-підтримуючу мережу входять такі елементи, як родина, друзі, колеги та керівництво. Чим більше соціальних контактів з родиною, друзями та колегами має людина, тим більш ефективною є соціально-підтримуюча мережа.

Важливим елементом ефективної соціально-підтримуючої мережі є підтримуюча комунікація. Що стосується визначення, то на думку Т. Гілдеа, - це вербальна або невербальна комунікація, яка має на меті надання допомоги іншим, які сприймаються як такі, що її потребують [4]. Таким чином, ті особи, на яких

спрямовується підтримуюча комунікація, отримують своєрідний буфер, завдяки якому вони можуть подолати стрес.

З огляду на вище викладене, виникає питання, чому наявність ефективної соціально-підтримуючої мережі у процесі професійної самореалізації є більш важливою для жінок, ніж для чоловіків? В першу чергу, варто зазначити, що необхідність ефективної соціально-підтримуючої мережі для працюючих жінок зумовлена тим, що вони повинні суміщати одразу декілька ролей (дружини, матері та робітника).

При недостатній підтримці з боку оточуючих у працюючих жінок може виникнути рольовий конфлікт. Причиною його виникнення є те, що традиційно вважається, що жінки мають опікуватися родиною. Проте у світлі економічних та соціальних змін, жінки також повинні вносити свою частку у матеріальне забезпечення родини. На думку С.А. Севім [5, с. 77-86], саме через те, що зайнятим жінкам доводиться виконувати родинні та робочі обов'язки і виникають рольові конфлікти.

Соціально-підтримуюча мережа як копінг-ресурс професійної самореалізації жінок визначається як необхідна складова ефективного функціонування жінки у ролі матері, дружини або робітника. Варто зауважити, що наявність такої мережі може значно знизити рівень стресу та підвищити самооцінку.

Література:

1. Рыбников В.Ю., Ашанина Е.Н. Психология копинг-поведения специалистов опасных профессий/В.Ю. Рыбников, Е.Н.Ашанина - Политехника-сервис, 2012. –120 с.
2. Schaefer C., Coyne J.C., Lazarus R.S. The health-rated functions of social support. *Journal of Behavior Medicine*, 4 – 1981 – p. 381-406.
3. Cobb S. Social support as a moderator of life stress. – *Psychosomatic Medicine*, 38. – 1976 – p. 300-314.
4. Gildea T. Combat vet says gender bias to untreated PTSD. – March 30, 2010 from <http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=124500733/>.
5. Sevim, S.A., 2006. Religious tendency and gender roles: Predictors of the attitudes toward women's work roles. *Soc. Behav. Personal. Intl. J.*, 34: 77-86.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФОРІЄНТАЦІЙНОЇ РОБОТИ В УКРАЇНІ ТА ЗА КОРДОНОМ

Калюжна Ірина

Київський університет імені Бориса Грінченка.

Інститут людини, кафедра загальної та педагогічної психології.

Науковий керівник: д. психол. н., доцент, проф. Міляєва В. Р.

Проблема професійного самовизначення гостро постає перед старшокласниками. Випускники мають здійснити вибір професії та відповідного навчального закладу. Успішне вирішення цього завдання значною мірою залежить від систематичної та ефективної профорієнтаційної роботи у загальноосвітніх навчальних закладах.

На думку А. Голомштока професійна орієнтація – це складна, динамічна соціально-педагогічна система, що включає вирішення складних теоретичних та практичних завдань, пов'язаних з вибором майбутньої професії. А загальна мета профорієнтаційної роботи полягає у формуванні усвідомленого фахового самовизначення на основі узгодженості особистісних і суспільних інтересів у підготовці кадрів, тобто досягнення певного оптимуму професійного самовизначення й потреби суспільства. Саме тому профорієнтаційна робота у багатьох країнах набуває державного значення, є узгодженою і чітко врегульованою.

Європейським лідером в області профорієнтації вважають Францію. У цій країні система допомоги в професійному самовизначенні молоді створена на державному рівні і контролюється трьома міністерствами - освіти, праці та охорони здоров'я. У Франції широко поширена мережа спеціалізованих центрів профорієнтації, які співпрацюють з батьками, профспілками, біржами працевлаштування та іншими державними і приватними структурами, які займаються проблемами зайнятості населення [3].

Профорієнтаційна робота спрямована на: знайомство з професіями та шляхами їх отримання і пізнання учнями себе, своїх потреб, нахилів, інтересів, можливостей, формування здатності до аналізу виникаючих перешкод і знаходження способів їх подолання. Головним в даній концепції є визначення учня як "автора" своєї навчальної та професійної орієнтації, його суб'єктної позиції і самостійності у виборі життєвого шляху [1].

В Ізраїлі у більшості середніх шкіл, крім загальноосвітньої програми, введені спеціальні курси з професійної орієнтації. Поряд із загальноосвітніми діють професійно-спеціалізовані школи. Вся система ізраїльської шкільної освіти організована за профорієнтаційним принципом, і вибір певної школи, по суті, є вибором майбутньої професії [5].

Активна профорієнтаційна робота починаючи з початкової школи проводиться у Німеччині. А у середній школі вона здійснюється шляхом проведення консультацій, тестів, опитувань. Особливість організації професійної орієнтації полягає в тому, що кожен учень заповнює Робочий зошит, у якому надається загальна інформація про родину, особисті інтереси, схильності, професійні наміри, попередній вибір професії [4].

В США профорієнтаційна робота є невід'ємною складовою освітньої системи і розпочинається у віці 5 років. Існує спеціальний курс Career Development (Розвиток Кар'єри). Характерною рисою американської освіти є самостійність прийняття рішень підлітком, у тому числі й при виборі професії.

Загалом досліджуючи організацію професійної орієнтації прослідковується закономірність, чим вищий рівень доходу в державі на душу населення, тим більше уваги приділяється профорієнтаційній роботі. У розвинених країнах політика в даній сфері заснована, перш за все, на інтересах індивіда; знайомство дітей зі світом професій починається вже в молодшій школі, а момент остаточного самовизначення відкладений до завершення старшої школи, а також передбачена можливість зміни напрямлення профпідготовки в разі виявлення невідповідності якостей учня обраному профілю. У країнах, що розвиваються профорієнтаційна діяльність, навпаки, жорстко пов'язана з потребами економіки і ринку праці; тут відзначається

більш рання фіксація професійних переваг і менш гнучке ставлення до невдалого вибору спеціальності молодого людиною [5].

В Україні профорієнтація в школі займає другорядне місце і починає проводитись лише з випускниками. Профорієнтаційна робота в загальноосвітніх школах в основному зводиться до предметно-навчальної орієнтації. Її здійснюють вчителі-предметники та класні керівники. Найбільший вплив на професійний вибір старшокласників мають батьки, оточення та засоби масової інформації. Профорієнтаційна робота в першу чергу спрямована на розширення знань про світ професій та ситуацію на ринку праці, виявлення інтересів, здібностей та особистісних якостей а також інформування щодо спеціальностей, за якими здійснюється підготовка фахівців та умов вступу до вищих навчальних закладів і менше орієнтована на внутрішнє самопізнання. В результаті більшість випускників загальноосвітніх навчальних закладів не здатні зробити свідомий та самостійний вибір.

Література:

1. Вискребенцева М.В. Професійна підготовка молоді в країнах далекого зарубіжжя: Німеччина, США, Японія, Велика Британія. Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах . Випуск. 30 (83)2013 р. – С. 109-116.
2. Гончарова Н.О. Основи професійної орієнтації, навч. Посібник.- К.: Слово, 2010. – 166с.
3. Гриншпун С. С. Опыт создания государственной службы профориентации во Франции / Педагогика. 2004. № 7. С. 85–91.
4. Матвієнко О. Розвиток систем середньої освіти в країнах Європейського Союзу: порівняльний аналіз : монографія/О.В. Матвієнко. – К. :Ленвіт, 2005. – 381 с.
5. Толстогузов С. М. Опыт профориентационной работы за рубежом Образование и наука. 2015. № 1 (120). – С. 151-165.

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗДОРОВ'Я ОСОБИСТОСТІ ЯК СКЛАДОВА ЇЇ ПСИХОЛОГІЧНОГО БУТТЯ

Кашлюк Юліанна

Львівський національний університет ім. І. Франка.

Філософський факультет, кафедра психології.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент кафедри психології:

Бородій Дана Іванівна

Психологічне здоров'я на сьогоднішній день є значимим об'єктом дослідження багатьох наук в тому числі психології, де показники психологічного здоров'я розглядаються як кумулятивні індикатори рівня благополуччя (якості життя) людей, суспільства в цілому та окремих його складових. Дане поняття тісно пов'язане з поняттям психологічного благополуччя, що є одним з основних елементів психологічного буття особистості.

Дослідження психологічного благополуччя особистості та його складових дає змогу краще зрозуміти роль психологічного здоров'я, якщо розглядати здоров'я як

складову благополуччя і якщо розглядати здорову особистість як таку, що самоактуалізується і є зрілою, автентичною, успішною у різних сферах.

Історично склалося так, що в наукову літературу поняття «психологічне здоров'я особистості» введено порівняно недавно, підтвердженням цього є те, що лише (словник за редакцією А. Петровського та М. Ярошевського, 1990 р.) трактує даний феномен, як: «стан душевного благополуччя, що характеризується відсутністю хворобливих психічних явищ і забезпечує адекватну умовам навколишньої дійсності регуляцію поведінки і діяльності». [2, 316].

Актуальність феномену психологічного здоров'я в наукових колах української науки підтверджено дослідженнями М. Боришевського, Г. Ложкіна, С. Максименка, Т. Піроженко, проте, як теоретичні так і експериментальні дослідження є незавершеними. А далі дана проблема досліджувалась у різних аспектах і привертала увагу таких іменитих дослідників: О. В. Алексєєв-настрій і здоров'я; М. Боришевський- психологія самоактивності та суб'єктного розвитку особистості як саморегульованої соціально-психологічної системи; І. Дубровіна- психологічне здоров'я учасників освітнього процесу; Г. Ложкін, М. Мушкевич, О. Наскова, І. Толкунова- психологія здоров'я людини; С. Максименко- генетична психологія; В. Панкратов- саморегуляція психічного здоров'я; О. Хухлаєва- особливості психічного здоров'я студентів; та інші. [1, 332– 339].

Досліджуючи психологічне здоров'я, активно і різнобічно досліджується феномен психологічне благополуччя особистості, вивчення якого має глибокі історичні корені. В науковий обіг дане поняття увійшло в минулому столітті і обумовлено появою «позитивної психології» як нової течії в психологічній науці.

Теоретичну базу для його обґрунтування заклали дослідження К. Ріфф, Н. Бредберн, М. Аргайл та ін., де дане поняття включено ними одночасно в поняття «щастя», «задоволеність життям» та «психологічне здоров'я» і т.д..

Сучасне розуміння феномену психологічного благополуччя особистості базується на теоріях: особистісного зростання (А. Адлер), особистісної зрілості (К. Роджерс), суб'єктності, самоактуалізації, внутрішньої мотивації, прояв справжнього “Я” (А. Маслоу), гармонійності особистості (Г. Олпорт, Д. Леонтьєв). [3, 95 – 129].

Дослідження проблеми психологічного здоров'я, дає підстави ще раз звернутись до думки представників позитивної психології, які «здоров'я» розуміли як «благополуччя». Даний феномен вони трактували як багатофакторний конструкт, що являє собою складний взаємозв'язок культурних, соціальних, психологічних, фізичних, економічних, духовних факторів та залежить від впливу генетичної схильності, середовища та особливостей індивідуального розвитку.

Отже, в дослідженнях науковців, простежується подібність в трактуванні понять «здоров'я» та «благополуччя», а іноді і взаємозаміна їх і на це є підстави:

по-перше, обидва твердження розглядаються як комплексні, багатоаспектні феномени, що базуються на різного роду складових: фізичне (тілесне), когнітивне (психічне), соціальне, емоційне, психологічне, духовне, матеріальне;

по-друге, трактування загально визнаного поняття «здоров'я» (ВООЗ) передбачає стан повного фізичного, духовного та соціального благополуччя;

правильна, нормальна діяльність організму, його повне фізичне та психічне благополуччя. Обидва визначення вказують на циклічну єдність;

по-третє, обидва поняття часто трактують як основу позитивного функціонування особистості в соціумі;

по-четверте, спорідненістю підсилюють протилежні до понять «здоров'я» та «благополуччя»- поняття – «хвороба» та «неблагополуччя».

по-п'яте, обидва феномени мають спільні фактори: біологічний (генетика, стать, конституція тіла), соматичні чинники (хвороби); екологічний (географічні та кліматичні умови); соціально-економічний (зайнятість батьків, дисгармонія сімейних відносин та виховання, порушення в сфері дитячо-батьківських відносин та ін.); психологічний (характер, темперамент та ін.);

по-шосте: пряма залежність здатності до адаптації від рівня здоров'я та благополуччя людини;

по-сьоме: благополуччя є проявом здоров'я, а останнє, у свою чергу, є ознакою, від якої залежить якість життя людини, тобто її благополуччя. [1, 332–339].

Отже, психологічне здоров'я- це стан душевного благополуччя (комфорту), адекватного ставлення людини до навколишнього світу, відсутність хворобливих психічних явищ (фобій, неврозів), що є необхідною умовою її повноцінного розвитку. Поняття «здоров'я» та «благополуччя» близькі за змістом, проте не тотожні; «здоров'я» – вужче, а «благополуччя» – включає ширшу наповнюваність змісту. Зрозуміло що людина, яка є фізично або психічно хворою, зазвичай, має нижчі шанси почувати себе благополучною, ніж здорова у всіх відношеннях. Водночас, є безліч прикладів, які підтверджують і явно демонструють, що люди з фізичними чи незначними психічними відхиленнями відчують себе абсолютно благополучними, щасливими.

Література:

1. Коробка Л. Психологічне здоров'я людини в контексті здорового способу життя / Л. Коробка // Український науковий журнал «Освіта регіону» – 2011. – №2. – С. 332–339.
2. Коцан І. Психологія здоров'я людини / І. Коцан, Г. Ложкін, М. Мушкевич // За ред. І. Коцана. – Луцьк: РВВ “Вежа” Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки, 2009.– 316 с.
3. Шевеленкова Т. Психологическое благополучие личности (обзор основных концепций и методика исследования) / Т. Шевеленкова, П. Фесенко // Психологическая диагностика.– Обнинск : Психологический институт РАО. –2005. – № 3. – С. 95–129.

МІСЦЕ «ЗДОРОВОГО» НАРЦИСИЗМ У СТРУКТУРІ НЕСВІДОМОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Клименко Марія

Аспірант.

Львівський національний університет імені Івана Франка.

Філософський факультет, кафедра психології.

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Галецька І.І.

Вивчення «нормального» нарцисизму сьогодні є актуальним у контексті соціокультурних змін у суспільстві, які спонукають зростання індивідуалізму в різних сферах життєдіяльності, підсилюють такі нарцисичні тенденції як культ гідності, зосередженість на особистій самоактуалізації та самореалізації. Нарцисична саморегуляція – це один із механізмів несвідомої саморегуляції, який діє в напрямках формування стратегій особистісного самоздійснення, конструювання особистості цілісної та самодостатньої.

У широкому розумінні, саморегуляція – це індивідуальний спосіб координації психічних процесів, станів, властивостей, компенсації дефіцитарних та оптимізації потенційних якостей, властивостей і можливостей. Саморегуляція функціонує для підтримки стійкості психіки як цілісної системи по відношенню до нестабільних зовнішніх впливів [1]. Виокремлюють усвідомлену та несвідому саморегуляції. Усвідомлена саморегуляція – системно-організований процес внутрішньої психічної активності людини по ініціації, побудові, підтримці та управлінні різними видами і формами довільної активності, безпосередньо реалізує досягнення прийнятих людиною цілей. Поняття усвідомленої саморегуляції у науковій літературі часто вживається як синонім терміну «самоконтроль». Несвідома ж саморегуляція – це динамічно організований феномен, який діє у напрямках: автоматичної регуляції процесів пізнання; автоматичної регуляції емоцій; несвідомої регуляції самооцінки; автоматичної регуляції поведінки. І, власне, нарцисична саморегуляції – один із механізмів несвідомої регуляції, який можна дослідити емпірично [5].

Концепт нарцисичної саморегуляції вперше описав З.Фройд, який розглядав нарцисизм одночасно як особистісний і як клінічний феномен. А першу сучасну теорію патологічного нарцисизму створив Г.Розенфельд. Термін «нарцисизм» з'являється у З.Фройда спочатку для позначення гомосексуального вибору об'єкта, проте згодом дослідник виділив поняття «нормального нарцисизму» припустивши, що той може бути описаний як лібідозне доповнення до інстинкту самозбереження [2].

Обираючи однією із центральних ідей своєї теорії об'єктних стосунків «нарцисизм», О. Кернберг виокремлює: нормальний нарцисизм дорослого – адаптивний спосіб саморегуляції, корекції і підтримання стабільної самооцінки і уявлень про себе; нормальний інфантильний нарцисизм – інфантильну регуляцію самооцінки шляхом задоволення вікових потреб маючи на увазі інфантильні потреби та заборони. А, натомість, патологічний нарцисизм, або деструктивно функціонуючу нарцисичну саморегуляцію дослідник розуміє лишень у світлі перетворень, які здійснюють лібідо та агресія – це інтеграція любові та ненависті, інтеграція «хороших» та «поганих» Я-репрезентацій у концепції Я [2].

Х.Кохут також звертає нашу увагу на вивчення «здорового» нарцисизму та його розвитку в процесі становлення особистості. Дослідник визначив таку схему регуляції: в центрі системи знаходиться реальна особистість, яка є носієм почуття власної цінності. Вона отримує підтримку від Его-ідеалу, яку слід розглядати в тісній функціональній єдності з реальною особистістю. Отже, центральним завданням нарцисичної саморегуляції, на його думку, є піклування про збереження здорового почуття власної цінності та самоповаги [4].

Сучасне бачення позиції Х.Кохута осмислили Н.Йоффе і Дж.Сандлер, які розглядають здоровий нарцисизм в аспекті розвитку самосвідомості (такий психічний стан, який в нормі супроводжує гармонійний та інтегрований розвиток особистості)[3]. А також у ще одних теоретиків сучасного психоаналізу – К.Морф та Ф.Родвальта, динамічна саморегуляція – це система персональних стратегій зв'язку особистості із певною ситуацією, що є стимульованою і викликаною потребою досягнення цілей. У системі нарцисичної саморегуляції виокремлюють такі ланки: інтерперсональна регуляція Я, інтраперсональна регуляція Я, елементи самопізнання, власне соціальні інтеракції[6].

Узагальнюючи проаналізовану інформацію було сконструйовано таку систему елементів нарцисичної саморегуляції («здорового» нарцисизму людини):

1. Когнітивний компонент – усвідомлювані або динамічно неусвідомлювані спогади, думки, фантазії, Я-репрезентації.
2. Афективний компонент – емоційно-оцінкове ставлення до власної особистості та Я-репрезентації.
3. Поведінковий компонент – вчинки, крізь призму яких особистість репрезентує переживання, думки та ставлення до власного Я.

Ця система регулює, організовує і реорганізує себе в динамічному процесі протягом усього життя, вона ніколи не буває статичною або нерухомою.

Тож з'ясовано, що в основу здорового нарцисизму покладена універсальна і специфічна система саморегуляції, що спрямована на захист, заповнення та збереження структурної цілісності, часової стабільності і позитивного афективного забарвлення уявлення особистості про себе.

Література:

1. Зейгарник Б.В., Холмогорова А.Б., Мазур Е. Саморегуляція поведінки в нормі и патологии // Психологический журнал, т.2, № 2.–1989. – С.122–131.
2. Кернберг О.Ф. Тяжелые личностные расстройства: Стратегии психотерапии. / О. Кернберг. М.: Независимая фирма Класс, 2000.– С.225–299, 343–361, 426–446.
3. Клепикова Н.М, Динамика оптимального нарцисизма и нарциссических состояний личности / О.А. Шамшикова, Н.М. Клепикова // Сибирский педагогический журнал. Психологические исследования. 2013. №3. –С.195–200.
4. Кохут Х. Анализ самости. Системный подход к лечению нарциссических нарушений личности / Х. Кохут. М.: Когито-Центр, 2003. – С.123–134, 223–260.
5. Huflejt-Łukasik M. Jai procesy samoregulacji / M. Huflejt-Łukasik. – Scholar, 2010. –S. 17-19, 31-36, 61-86, 101-110, 147–149.
6. Morf C., Rhodewalt F. Unraveling the Paradoxes of Narcissism: A Dynamic Self-Regulatory Processing Mode / C.Morf, F.Rhodewalt // Psychological Inquiry. – 2001. - Vol. 12. – P.177–196.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ ДО УМОВ НАВЧАННЯ У ВНЗ

Козинець Тетяна

Тернопільський національний педагогічний університет імені В. Гнатюка.
Факультет педагогіки і психології, кафедра практичної психології.
Науковий керівник: к. психол. н, доц. Андрійчук І. П.

Вузівська освіта є, як відомо, завершальним етапом процесу загальноосвітньої підготовки й основною стадією спеціалізації, професійної підготовки. Від якості організації процесу навчання на цій стадії багато в чому залежить подальше комфортне перебування людини в майбутній професійній діяльності, її готовність вирішувати нетипові, нестандартні проблеми у виробничих і комунікативних ситуаціях, а також її суб'єктне буття в процесі взаємодії з іншими людьми

Б. Ананьєв дає таке визначення студентського віку: “Виховання спеціаліста, суспільного діяча і громадянина, опанування та консолідація багатьох соціальних функцій, формування професійної майстерності – все це становить особливий і найважливіший для суспільного розвитку та становлення особистості період життя, який позначається як студентський вік” [3, с. 5].

Студентський вік характеризується найбільш сприятливими умовами для психологічного, біологічного і соціального розвитку. В цей період найвища швидкість пам'яті, реакції, пластичність у формуванні навичок. В особистості на цьому етапі домінують становлення характеру та інтелекту. Активно розвиваються морально-ціннісні й естетичні почуття. Швидко освоюються соціальні ролі дорослого: громадянські, професійні, економічні, сімейні. Саме в студентському віці відбувається перегляд ціннісно-духовних категорій, аксіологічна переорієнтація. Посилюється усвідомленість, об'єктивна позитивізація мотивів поведінки [4].

Першокурсники являють собою соціально-психологічно неоднорідну групу, відмінності всередині якої визначаються як соціально-демографічними факторами (походження, соціальне становище, стать і вік), психологічними характеристиками (комунікативність, рівень культури, самостійність), так і мотивацією діяльності.

Життя людини від самого початку і до кінця є адаптацією до середовища. Соціальна адаптація – це інтеграція людини в суспільство, у процесі якої відбувається формування самосвідомості й рольової поведінки, здатності до самоконтролю й адекватних зв'язків та стосунків. Психологічна адаптація здійснюється шляхом пристосування людини до наявних у суспільстві вимог у процесі узгодження індивідуальних цінностей і переконань та суспільних норм. Соціальна адаптація – активний процес пристосування до соціального середовища, спрямований на збереження й формування оптимального балансу між особою, внутрішнім станом і навколишнім середовищем тут і тепер та з перспективою майбутнього. Успішність адаптації залежить не стільки від особливостей та властивостей ситуації, скільки від наявності індивідуальних ресурсів, адекватності й ефективності стратегій їхнього застосування: здатність до адаптації є водночас інстинктом та набутими навичками [1].

Адаптація студентів у вузі – це складний, динамічний і багатосторонній процес, пов'язаний з психологічною перебудовою діяльності та поведінки студента в нових для нього умовах вузу. Основними психологічними механізмами перебудови діяльності та свідомості студентів можна назвати: самопереконання, самонавіювання, самоуправління, самозаохочення, самопримус, самоствердження та

інші. За допомогою цих механізмів особистість здійснює свідомо саморегуляцію своєї діяльності відповідно до нових її видів та умов.

Навчальна діяльність студента – це специфічний соціально-психологічний процес, пов'язаний з необхідністю та складністю засвоєння великого обсягу навчальної інформації в обмежений час, у нових (академічних) формах навчання при відсутності систематичного контролю з боку батьків та самостійним опрацюванням навчального матеріалу, домашнього комфорту (за умови проживання в гуртожитку). Навчальна діяльність – провідна діяльність студента – в наслідок її складності, великого обсягу, новизни, академічних методів засвоєння викликає у студентів I курсу велике внутрішнє напруження, потребує від них постійного самоконтролю і самооцінювання її результатів.

Соціальну адаптацію забезпечує регуляція взаємин із зовнішнім світом. Механізмом адаптації, регуляції та саморегуляції є індивідуальний досвід, який полягає в накопичених індивідом знаннях, уміннях і навичках, можливостях інтерпретувати події минулого та сучасного і самого себе в контексті цих подій, взаємодії з навколишнім світом [2].

Поряд з терміном адаптація використовується і поняття: преадаптація – пристосування до майбутнього, до уявних ситуацій, становлення психологічної установки на адаптацію; реадаптація – відвикання від одних, «нових», але вже таких, які стали звичними, умов до інших «попередніх»; дезадаптація – такий хід внутрішньо психічних процесів і поведінки людини, який призводить не до вирішення проблемної ситуації, а до її поглиблення, до посилення труднощів і тих неприємних переживань, які вона викликає.

Отже, при успішній адаптації особистість отримує можливість максимально успішної самореалізації без надмірних зусиль. Процес соціальної адаптації є певною послідовністю психологічних реакцій людини на ситуацію. Ці реакції виявляються в поведінці, спрямованій на розв'язання специфічного завдання. Успішність адаптації студентів-першокурсників залежить і від того, яка спеціальна робота здійснюється педагогічним колективом у першому семестрі навчання у ВНЗ.

Література:

1. Агаджанян Н. А. Адаптация и резервы организма / Н. А. Агаджанян. – М.: ФиС, 1983. – 175 с.
2. Алексеева О. Ф. Индивидуально-психологический фактор адаптации: дис.. канд. псих. наук 19.00.07 / Феврония Ивановна Алексеева – Москва, 1995. – 139 с.
3. Ананьев Б. Г. Избранные психологические труды / Б. Г. Ананьев. – М. : 1980.–230 с.
4. Кузьмінський А. І. Педагогіка вищої школи: Навчальний посібник / А. І. Кузьмінський К.: Знання, 2005. – 485 с.

РОБОТА ПСИХОЛОГА З РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ ДІТЕЙ В УМОВАХ ШКІЛ-ІНТЕРНАТІВ

Косенкова Оксана

Хмельницький національний університет.

Центр підвищення кваліфікації, післядипломної освіти та доуніверситетської підготовки.

Кафедра педагогіки та психології.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Сургунд Н.А.

Конвенція ООН про права дитини, ратифікована Україною в 1991 році, визнає пріоритет інтересів дитини у суспільстві, наголошує на недискримінації дитини за будь-якими ознаками чи мотивами, і що головне – на необхідності особливої турботи держави та суспільства про соціально-депривованих дітей: сиріт, інвалідів, біженців, правопорушників.

Проблема адаптації учнів, вихованців інтернатних установ, є актуальною для соціальної психології. Тому забезпечення їхньої повноцінної життєдіяльності й створення умов для максимальної соціальної адаптації в суспільстві має стати одним з пріоритетних напрямків для психологів та соціальних педагогів.

За статистикою близько 20 % випускників інтернатів мають судимість; 14 % займаються проституцією; 10 % протягом двох років після випуску чинять самогубство; 50% дітей, батьки яких жили в інтернатних установах, теж живуть і навчаються в школах-інтернатах, і лише 10 % повністю інтегруються в суспільство. [4]

М. Донник відзначає, що спостарігаються такі своєрідні особливості щодо спілкування дітей-вихованців інтернатних закладів – контакти цих дітей поверхові, нервові та спішні (діти-вихованці інтернатних закладів домагаються уваги до себе, але й одночасно її відкидають). Потребуючи уваги та любові, вони не вміють поводити себе таким чином, щоб до них ставилися згідно з цією потребою. Досвід спілкування, що формується хибним чином, призводить до того, що дитина, позбавлена батьківського піклування, займає стосовно інших негативну позицію. Марія Донник взагалі вважає, що найважливіша проблема дітей, що виховуються в інтернаті – це відсутність любові та ласки батьків і родичів, у результаті чого формується депривація особистості.[3]

Ту ж думку простежуємо у працях Галини Бевз. Коли дитина залишається без захисту й підтримки близьких, вона може зупинитись у своєму розвитку і навіть регресувати (повернутися на ту стадію розвитку, на якій дитина почувалася комфортніше). Г. Бевз наголошує на такому явищі, як прихильність – щоб нормально розвиватися, дитина орієнтується на «подібну істоту свого виду», тобто дитині потрібна постійна значуща фігура, природно якою є мати або батько. Відсутність прихильності та необхідність постійно пристосовуватися призводять до зниження активного ставлення до життя, за якого не формуються соціально значущі цінності та орієнтири, а створюються умови для зростання конформізму – схильності уникати прийняття самостійних рішень, пасивності, пристосовницької орієнтації до запропонованих стандартів оцінок та поведінки. [1]

Соціальна адаптація дітей в інтернатному закладі здійснюється у процесі освіти і виховання. Навчально-виховний процес у школі-інтернаті, в тому числі інтернаті для дітей, позбавлених батьківського піклування, дітей, із соціально незахищених сімей, мусить враховувати їх соціальну, батьківську депривацію, яка проявляється в соціально-педагогічній занедбаності дітей, наявності затримок психічного розвитку і відхилень у фізичному здоров'ї, різних формах девіантної

поведінки. Тому навчально-виховний процес повинен мати корекційну спрямованість, передбачати створення служб допомоги та підтримки дитини (психологічної, соціальної, дефектологічної, медичної). [2]

Важливим є адекватний виховний процес у інтернатному закладі. Його функціями має бути як корекція вже існуючих недоліків психологічного розвитку, так і запобігання формуванню нових в умовах інтернату; формування комфортного і відповідного до психологічних потреб дитини середовища навколо неї; формування ставлення до життя в цілому: адекватної мотивації, моделі спілкування з іншими, образу сім'ї.

Проте спеціалісти зазначають, що будь-які заходи щодо допомоги дітям-сиротам в умовах проживання в інтернатному закладі не забезпечують того розвитку дитини, що необхідний для повноцінного становлення її особистості та дотримання її прав та інтересів, гарантованих законом. Мета соціальної роботи з дітьми, які перебувають у інтернатних закладах, має бути реінтеграцією дитини до сім'ї: усиновлення, встановлення над нею опіки, або такі форми, як прийомна сім'я та дитячий будинок сімейного типу.

Література:

1. Бевз Г. Приймні сім'ї (оцінка створення, функціонування та розвитку). К.: Главник, 2006. – 112 с.
2. Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка: Навчально-методичний посібник в 2-х кн. – К.: Міленіум, 2005. – 286 с.
3. Доннік М. Соціальний гуртожиток – шлях до самостійності випускників шкіл-інтернатів // Наукові записки. Сер. «Педагогічні науки». – № 83. Дубровина І.В. и др. Рабочая книга школьного психолога. – М.: Просвещение, 1991. – 303 с.
4. Електронний ресурс. Режим доступу до ресурсу: <http://www.hopeandhomes.org.ua>

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Котельницька Ольга

Львівський національний університет імені І.Я. Франка.

Філософський факультет, кафедра психології.

Науковий керівник: доц., канд. псих. наук, Дідковська Л.І.

Поняття «емоційний інтелект» (далі – ЕІ) з'явилося у науковій парадигмі у зв'язку з зміною точки зору щодо співвідношення емоційних та пізнавальних процесів. Етапи виникнення даного поняття Дж.Мейер поділяє на 5 періодів: 1990-1969 рр. дослідження емоцій та інтелекту були відокремлені; 1970-1989 рр. центром дослідження було взаємодія когнітивних та емоційних процесів; 1990-1993 рр. ЕІ було виділено як предмет психологічних досліджень; 1994-1997 рр. погляд щодо емоційного інтелекту як предмету досліджень був популяризований; з 1998 р. відбувається розвиток та дослідження даного психологічного феномену [1].

Проблему співвідношення інтелектуального й емоційного розглядали у своїх роботах вітчизняні психологи: Б. Ананьєв, Л. Виготський, С. Рубінштейн, О.

Леонт'єв, В. М'ясищев, О. Тихомиров. На пострадянському просторі проблему ЕІ активно досліджують І. Андрєєва, О. Власова, С. Дерев'янка, Г. Гарскова, Н. Коврига, Д. Люсін, М. Манойлова, Е. Носенко та інші.

Що ж до поняття «емоційний інтелект», то єдино прийнятого визначення немає. ЕІ визначається як: здібності до розуміння своїх і чужих емоцій та управління ними (Д.Люсін) [1]; здатність розуміти ставлення особистості, репрезентоване в емоціях та керувати емоційною сферою на основі інтелектуального аналізу і синтезу (Г.Гарскова) [1]; сукупність ментальних здібностей (І.Андрєєва, Дж.Мейер, П.Селовей, Д.Карузо) [2]; емоційно-інтелектуальна діяльність (Є.Ільїн, Г.Орме) [2].

Питання щодо структури ЕІ теж не однозначне. На приклад Дж.Мейер, П.Селовей, Д.Карузо запропонували структуру, яка спершу складалася з трьох основних компонентів: оцінка та вираження емоцій власних та оточуючих людей; регуляція емоцій власних та оточуючих; використання емоцій, а саме гнучке планування, творче мислення, переключення уваги, мотивація. Згодом дана структура була дорацьована. Сьогодні вона складається із чотирьох компонентів, які в сукупності описують сферу емоційно-розумових здібностей: безпомилкове розрізнення власних емоцій та емоцій оточуючих, тобто ідентифікація емоцій; використання емоцій для підвищення ефективності розумової діяльності, спрямування уваги на важливі події, уміння стимулювати переживання, що сприяють вирішенню завдань; розуміння значення емоцій, тобто здатність розуміти взаємозв'язок між емоціями, думками і поведінкою, можливість усвідомити цінність емоцій, причини виникнення емоційних переживань; керування, управління емоціями, тобто здатність до їх контролю, зниження прояву та інтенсивності негативних емоцій, уміння стимулювати прояв позитивних емоційних переживань [1]. Сьогодні ця модель є найбільш прийнятною.

Ми провели дослідження, метою якого було з'ясувати чи формується емоційний інтелект в юнацькому віці. Дослідження проводилось із студентами юнацького віку Львівського державного університету безпеки життєдіяльності в два етапи: під час 1 курсу (рання юність) та під час 4 курсу (пізня юність). Дослідження здійснювало за допомогою опитувальника емоційного інтелекту «Емін» (Д.В.Люсіна) та опитувальника емоційного інтелекту Холла. Результати показали, що під час навчально-виховного процесу відбувається формування емоційного інтелекту в юнацькому віці, тобто ЕІ наявний, сформований у студентів 4 курсу, проте зовсім відсутній у студентів 1 курсу.

Література:

1. Андреева И.Н. Эмоциональный интеллект: исследование феномена//Вопросы психологи./И.Н. Андреева. – 2006. – № 3. – С. 78-86.
2. Носенко Е.Л. Эмоційний інтелект як соціальн значуща інтегральна властивість особистості/Е.Л. Носенко//Психологія і суспільство. – 2004.

КОГНІТИВНІ СТРАТЕГІЇ ЕМОЦІЙНОЇ САМОРЕГУЛЯЦІЇ ПРИ ПСИХОЛОГІЧНОМУ НАСИЛЬСТВІ

Кочергіна Ірина

Львівський національний університет імені Івана Франка.
Філософський факультет, кафедра психології.

Науковий керівник: канд. психол. наук, професор Партико Т. Б.

Проблема саморегуляції та емоційної саморегуляції є актуальною для всебічного розвитку особистості. Її значення зростає тоді, коли людина зустрічається з проблемами міжособових відносин, дезадаптації, поведінкової дезорганізації, емоційної напруженості. Особливо ці фактори проявляються тоді, коли особа зазнає впливу психологічного насильства у міжособових взаємостосунках. Така ситуація змушує приймати відповідальні рішення, долати роздратованість, відчай, стримувати спалахи гніву.

Проте, стримування і регуляція зовнішнього прояву емоцій не дає можливості знизити інтенсивність емоційних переживань, що в свою чергу, не сприяє психічному та фізичному здоров'ю. Неблагополучні емоційні стани, які часто повторюються, сприяють закріпленню негативних особистісних якостей, таких як, дратівливість, тривожність, песимізм, що в свою чергу приводить до зниження рівня ефективної взаємодії з навколишніми.

Здатність до регуляції емоцій є компонентом емоційного інтелекту. А управління емоціями передбачає, в першу чергу, їх усвідомлення та контроль над формою їх прояву. Виділяють два види усвідомлення емоцій:

- знання людини про деяке переживання, яке якісно відрізняється від попередніх переживань;
- власне усвідомлення, яке полягає у знанні свого стану, вираженому в словесних (знакових) категоріях [Рейковський].

Саме другий вид усвідомлення емоцій лежить в основі процесів контролю над емоціями. Контроль емоцій виступає здатністю передбачати їх розвиток і розуміти фактори від яких залежить їх сила, тривалість та наслідки.

Перший етап керування емоціями передбачає усвідомлення себе як суб'єкта переживання і усвідомлення наявності цього переживання як об'єкту аналізу.

Наступний за усвідомленням етап керування емоціями пов'язаний з розумінням і називанням емоції. Вербалізація власного емоційного стану, з однієї сторони, інформує навколишніх про наші переживання і, можливо, змінює тип взаємодії, з іншої – допомагає регулювати власне емоційне напруження. В літературі виділяють кілька способів вербального вираження рівня інтенсивності емоцій (наприклад, називати свої переживання не одним словом, а кількома термінами із континуума певної конкретної емоції, оцінити силу власного переживання за десятибальною шкалою тощо) [Андрєєва].

Наступний етап керування емоціями полягає у розширенні чи обмеженні (наприклад, заборона собі думати про щось, переоцінка значення переживання тощо) потоку емоційної інформації [Mayer].

Необхідність керування емоціями не передбачає тотального подавлення негативних емоційних переживань та посилення інтенсивності позитивних емоцій. Емоційні спалахи негативних переживань часом можуть приносити і користь, якщо не тривають довго та не супроводжуються взаємними образами. А. Маслоу відмічав, що уникання сильних емоцій приводить до десакралізації більшості особистісних цінностей і надмірній інтелектуалізації свого життя [Маслоу]. Тобто,

під керуванням емоційним станом мається на увазі не контроль негативних емоцій як безпосередніх, короточасних, негативних переживань, але контроль деструктивних, недоречних емоцій, які виникають внаслідок неправильної когнітивної оцінки ситуації в результаті розбіжностей між очікуваннями та реальністю [Папуш].

Існує ще два способи керування емоціями: контроль інтенсивності емоцій і керування емоціогенними ситуаціями. Способи контролю інтенсивності емоцій за допомогою когнітивної регуляції передбачають використання уваги і мислення, і їх є досить багато. Наприклад, відволікання, яке полягає у вмінні думати про що завгодно, окрім емоціогенної ситуації, і пов'язане із скеруванням думок у русло цікавої справи чи позитивних сторін взаємовідносин. Також це переоцінка значимості певних подій у житті, вміння розвивати бажані емоції тощо. Під емоціогенними ситуаціями розуміється те, що емоції не виникають спонтанно, вони прив'язані до конкретних ситуацій і можуть перетворюватись у досить стійкий емоційний стан, якщо емоціогенна ситуація є тривалою. Тут також виділять кілька способів керування емоціями: розширення кола емоціогенних ситуацій (що приводить до зниження інтенсивності емоційного переживання в кожній новій ситуації), зміна соціальних ситуацій тощо [Папуш].

Отож, вміння керувати власними емоціями дозволяє людині краще розуміти власні переживання, ефективно взаємодіяти з іншими людьми. Навики когнітивних стратегій емоційної саморегуляції дають можливість регулювати інтенсивність емоційних переживань, а також краще розуміти та регулювати ті ситуації, які приводять до виникнення бажаних чи не бажаних емоційних переживань.

Література:

1. Андреева И.Н. Синдром эмоционального выгорания у студентов педагогических и юридических специальностей / И.Н. Андреева // Материалы I международной научно-практической конференции [«Феномен человека в психологических исследованиях и в социальной практике»], (Смоленск, 31 октября-1 ноября 2003 года), – Смоленск: СГПУ, 2003. – С. 5-7.
2. Маслоу А. Мотивация и личность / Абрахам Маслоу. – СПб.: Питер, 2009. – 352 с.
3. Папуш М. Практическая психотехника / М. Папуш. – М.: Институт общегуманитарных исследований, 1997. – 544 с.
4. Рейковский Я. Экспериментальная психология эмоций / Я.Рейковский. – М.: «Прогресс», 1979. – С. 133-179.
5. Mayer, J.D. The intelligence of emotional intelligence / J.D. Mayer, P. Salovey // Intelligence. N.Y. – 1993. – P. 433-442.

ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ КРИТЕРІЇВ ТА КОМПОНЕНТІВ ОСОБИСТІСНОЇ РЕЛІГІЙНОСТІ

Крижановська Анна

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира
Гнатюка.

Факультет педагогіки і психології.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент Свідерська Г.М.

В періоди нестабільності, невідомості та змін у країні в людей підвищується невпевненість у майбутньому, відсутнє почуття захищеності, що спонукає активно шукати допомоги та підтримки в доступних соціальних сферах. Однією з таких сфер, яка може слугувати прихистком для особистості, що перебуває в стані кризи, є релігія.

У сучасній українській та зарубіжній науці проблему релігійності в її психологічних вимірах розглядають О. Войнівська, Н.Гаврілова, А.Колодний, О.Крупська, В. Лубський, В. Москалець, О. Предко, Л.Филипович, О.Яремко та ін. Як зазначає М.А.Попова, «маючи справу не з релігією взагалі, а з її конкретним заломленням в свідомості та поведінці віруючих, психологи-релігієзнавці стикаються з необхідністю визначити поняття релігійності і встановити його критерії. Неможливо обійти питання про те, на якій підставі вважати людину віруючою, як вимірювати характер і ступінь її релігійності» [2].

Фахівці із психології релігії, релігієзнавства та соціології, визнають, що питання про критерії релігійності різними вченими вирішується по-різному, воно має потребу в подальшому обговоренні й узгодженні. Підсумовуючи різні підходи й точки зору на те, що є необхідним і достатнім критерієм релігійності, вони виділяють наступні *групи ознак* цього явища [2]:

1. *Самоідентифікація респондента*: а) релігійна самоідентифікація (віруючий – той, хто сумнівається – агностик – атеїст); б) конфесійна самоідентифікація.

2. *Певне коло світоглядних уявлень, переконань, характерних для даного віросповідання або групи віросповідань* (віра в Бога, ангелів, бісів, рай, пекло, реінкарнацію тощо; визнання основних догматів релігійного віровчення [3].

3. *Сукупність певних практик, притаманних даній релігійно-культурній традиції*: молитва; відвідування церкви; читання релігійної літератури; виконання церковних таїнств; практика звертання за порадою до священника, пастора; наявність у будинку предметів культу – ікон, лампад тощо. [2].

Проблема визначення релігійності/нерелігійності соціального суб'єкта зводиться до того, яка ознака (сукупність ознак) домінують. З цього питання серед фахівців сьогодні існують досить серйозні розбіжності. Наприклад, Д. Е. Фурман, С. Б. Філатова, Р. Н. Лункін виділяють два важливих моменти для визначення релігійності. Першим з них виступає практичне підтвердження релігійної позиції суб'єкта, що виражається в регулярних культових діях, – «коли віра приводить до регулярного відвідування церкви, причащення, дотримання постів» [1, с.124]. Другий аспект - це «культурна релігійність, або релігійна самоідентифікація». Вона, на думку дослідників даної групи, «є світоглядною, ідеологічною позицією, але не релігійністю в буквальному значенні. Самоідентифікація не припускає, що дана людина розділяє відповідні релігійні вірування й не має потреби в релігійних практиках» [1, с.251].

Отже, на основі проведеного нами теоретичного дослідження критеріїв релігійності в працях різних авторів, можемо виділити основні компоненти релігійності людини (див. табл. 1).

Таблиця 1

Компоненти релігійності людини [3]

Когнітивний	Мотиваційно-ціннісний	Емоційно-оцінний	Діяльнісний (поведінковий)
Релігійні знання та уявлення і специфічні – не раціональні, а переважно символічні способи пізнання. Інформованість, начитаність і сукупність знань про свою релігію	Проявляється у релігійних потребах, релігійних цінностях, ідеалах, переконаннях. Характеризується тим, що сама релігійність стає однією з провідних цінностей і визначає ієрархію інших цінностей відповідно до релігійних поглядів.	Це почуття та емоції, пов'язані з вірою, релігійні переживання та оцінні судження, які характеризуються складністю та амбівалентністю, поєднанням протилежних переживань з тенденцією до їх синтезу і захоплення значущими позитивними переживаннями.	Участь у богослужіннях, молитвах, реколекціях і т. д., читання священних книг (Біблії, Корану Тори тощо), дотримання заповідей, моральних настанов, участь у постах; матеріальна підтримка релігійних організацій тощо.

До когнітивної складової варто віднести знання людини про свою релігію та віру, світоглядні уявлення, якими керується особистість у своєму житті та які базуються на її конфесійній приналежності; до поведінкової – практики (як-от відвідування церкви, дотримання заповідей Божих та релігійних традицій тощо). Мотиваційно-ціннісна складова – це ідеали, які сповідує людина, потреби та мотиви її поведінки як носія релігійних цінностей. Емоційно-оцінний компонент релігійності - це релігійні почуття та переживання, а також оціночні судження, які стосуються відвідування церкви, дотримання заповідей та релігійних традицій, судження щодо існування інших конфесій тощо. Виділені нами компоненти релігійності дозволять провести її ґрунтовне емпіричне дослідження та з'ясувати особливості впливу релігійності студентів на їх особистісне становлення.

Література:

1. Бергсон А. Два источника морали и религии. – М.: Канон, 1994. – С. 383.
2. Попова М.А. Критика психологической апологии религии – М., 1972.
3. Свідерська Г.М. Релігійність як аспект культури життєвого самовизначення сучасного студентства // Становлення культури життєвого самовизначення сучасної молоді: психологічна теорія і практика. Монографія [За ред.. Г.К.Радчук]. – Тернопіль: ТНПУ ім.В.Гнатюка, 2016. – С. 450-475.

ЕМПАТІЯ ЯК ОСОБЛИВО ЗНАЧУЩА ЯКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПСИХОЛОГА

Кузьмин Святослав

Львівський національний університет імені І. Я. Франка.

Філософський факультет, кафедра психології.

Науковий керівник: к. т. н., доц. Петровська І. Р.

Сфера психології належить до типу «людина-людина», акцентуючи особливу увагу на взаємодії між людьми. Тому, у формуванні особистості майбутнього психолога як фахівця, вагома роль повинна зосереджуватись на розвитку

професійних якостей міжособистісної взаємодії. Серед яких важливе значення має емпатія.

Термін «емпатія» є багатозначним і єдиного трактування на сьогодні не має. В загальному розумінні, визначення емпатії, яке найбільше імпонує автору та розкриває його сутність є наступним: «Емпатія – якість особистості, її здатність проникати за допомогою почуттів у внутрішній світ інших людей, співчувати їм, поділяти їх переживання, здатність бачити себе на місці інших людей, готовність надати їм непосильну допомогу» [3, с. 96], що підкреслює її ключове значення у сфері психології, як переживання та розуміння внутрішнього стану іншої людини психологом з подальшою метою допомогти.

Емпатія проявляється при сприйнятті експресії іншої людини в так званій «емпатогенній ситуації», яка являє ситуацію в якій об'єкт емпатії переживає певний психічний стан, що супроводжується емоційними реакціями. Зазвичай під емпатогенними ситуаціями розуміють стани переживання людиною неблагополуччя (сум, страждання). Але: «Деякі автори до емпатогенних зараховують і ситуації, в яких об'єкт переживає радісні почуття, що провокують у суб'єкта певні емоційні реакції (співрадість)» [2, с. 148]. Емпатія існує у двох формах – співчуття та співпереживання, як про це зазначає І. І. Штих: «...емпатія може скеровуватись як на себе, так і на іншу людину» [5, с. 178]. Форму емпатії, коли людина переживає ті ж самі емоції, що й об'єкт емпатії, скеровуючись до власного досвіду – називають співпереживанням. Якщо переживання проблем об'єкта емпатії викликає жалість і таким чином не зводиться до власного досвіду, така форма є співчуттям. Диверситивність цього вибору форми за словами І. А. Дружиніної залежить від: «природних особливостей особистості..., так і від умов виховання, життєдіяльності людини, її емоційного досвіду» [1, с. 80].

У професії психолога, емпатія відіграє декілька важливих функцій: 1) За допомогою емпатії, психолог може значно легше зрозуміти стан клієнта, опираючись на його емоційні реакції, визначивши таким чином свої подальші дії; 2) Також емпатію можна розглядати як чинник встановлення доброзичливих стосунків з клієнтом у процесі психологічного консультування, вибудованих на основі довіри. Адже варто пам'ятати, що: «...якість консультативного контакту залежить від двох важливих факторів: терапевтичного клімату і навичок консультанта» [4, с. 266]; 3) Емпатія може виступати як частина терапевтичного процесу, шляхом надання емоційної підтримки, окрім раціональної допомоги; 4) Щирий інтерес і бажання допомогти (які входять до складу емпатії), окрім професійних знань є теж важливим, адже: «клієнти здатні добре відчувати, чи вони справді цікаві консультанту, чи є тільки об'єктами дослідження» [4, с. 267]. Тому фахові академічні знання повинні поєднуватись із емпатією, для подолання психічної резистентності, яка в процесі спілкування може виникнути як перешкода.

Для оцінювання рівня розвитку емпатії студентів-психологів, а також виявлення взаємозв'язків між емпатією та деякими особистісними властивостями, було проведено дослідження, в якому взяло участь 42 студенти, з них 26 осіб – студенти 2-го курсу та 16 осіб – 5-го курсу (магістри) спеціальності «Психологія» Львівського національного університету імені Івана Франка. У дослідженні було використано методiku на рівень емпатії (В. Бойко); п'ятифакторний особистісний опитувальник «Велика п'ятірка» (модифікація А. Грецова), методiku діагностики

ціннісних орієнтацій в кар'єрі (Е. Шейна, адаптація В.Чікер, В. Вінокурова), методика «Маскулінність-фемінність» (С. Бем).

Результати емпіричного дослідження виявили, що у 11,5% студентів-психологів 2-го курсу низький рівень емпатії, у 42,3% – занижений, у 42,3% – середній та лише у 3,9% – високий рівень емпатії. У студентів 5-го курсу виявлено: 12,5% – низький рівень емпатії, 37,5% – занижений; 50% – середній рівень емпатії. Користь вищезазначених показників можна вбачати у забезпеченні самоаналізу особистостей досліджуваних, як знання своїх позитивних, так і негативних сторін, для можливості їхнього коригування (що є невід'ємною частиною навчального процесу у сфері психотерапії).

Середні значення показників емпатії у студентів 2-го та 5-го курсів представлено на рис. 1 та рис. 2.

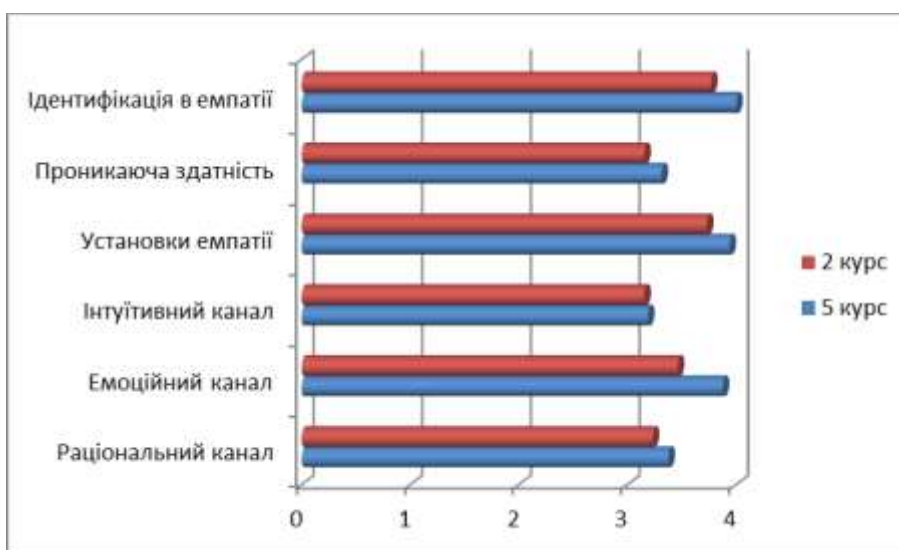

Рис. 1. Середні значення показників емпатії студентів 2 та 5 курсів (за методикою В. Бойко)

Рис. 2. Середні значення загального рівня емпатії студентів 2 та 5 курсів (за методикою В. Бойко)

Хоч порівняльний аналіз (критерій Т-Ст'юдента) статистично значущих відмінностей у студентів-психологів 2-го та 5-го курсів не виявив, однак можна спостерігати більшу вираженість показників емпатії у студентів старших курсів. Можна припустити, що емпатія може розвиватися у процесі навчальної діяльності та професійного становлення особистості майбутнього психолога.

Виявлено значущі ($p \leq 0,05$) кореляційні зв'язки між показниками «загальний рівень емпатії» та «відкритість досвіду» ($r = 0,48$), «емоційна стійкість» ($r = 0,32$), ціннісною орієнтацією в кар'єрі «служіння» ($r = 0,49$).

Чим вищий рівень емпатії студентів-психологів, тим більше вони демонструють цікавість, гнучкість, готовність до змін, схильність до творчості, при цьому проявляють спокій і впевненість, а також прагнення максимально ефективно використовувати у професійній діяльності свої таланти і досвід для реалізації суспільно важливої мети, приносити користь людям та суспільству.

Перспективи подальшого дослідження вбачаються у глибокому комплексному дослідженні емпатії як професійно важливої якості особистості майбутніх психологів, а також розробці навчальних тренінгів для підвищення показників емпатії у студентів-психологів.

Література:

1. Дружиніна І. А. Емпатія у системі професійно-важливих якостей майбутніх психологів / І. А. Дружиніна // Психологія: реальність і перспективи. – 2015. – Вип. 4. С. 78-81.
2. Кириленко Т. С. Психологія: емоційна сфера особистості. Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / Т. С. Кириленко. – К: Либідь, 2007. – 254 с.
3. Сердюк Н. М. Емпатія як компонент конкурентоздатності майбутніх психологів / Н. М. Сердюк // Педагогіка-Педагогіка-Pedagogy. – 2016. – №5 (112) – С. 95-99.
4. Сойма Н. Д. Психологічне консультування як важлива складова професійної соціальної роботи з дітьми, які мають порушення в адаптації / Н. Д. Сойма // Педагогіка. Соціальна робота. – 2016. – Вип. 1 (38) – С. 265-268.
5. Штих І. І. Здатність до емпатії як компонент професійних здібностей психолога / І. І. Штих // Педагогіка та психологія. – 2015. – Вип. 2 (2) – С. 177-180.

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ У ВНЗ

Кутинська Лілія

Хмельницький національний університет.

Гуманітарно-педагогічний факультет.

Кафедра психології та педагогіки.

Науковий керівник: канд. психол. наук, доц. Кошонько Г.А.

Актуальність проблеми соціально-психологічної адаптації студентів до учбово-професійної діяльності обумовлена тим, що в період навчання у вузі закладаються основи професіоналізму, формується потреба й готовність до

безперервної самоосвіти в мінливих умовах. У цьому зв'язку особливо важливо, щоб студенти активно включалися в процес оволодіння знаннями й способами їх освоєння з початкових етапів навчання, усвідомлювали, що результати учбово-професійної діяльності стають справжнім надбанням особистості.

Поняття адаптації можна розглядати як процес пристосування індивіда до нових умов, входження до нового соціального середовища, засвоєння норм такого середовища та вироблення нової моделі поведінки. Здатність активного пристосування особистості до умов середовища як фізичного, так і соціального, визначається як адаптивність – не адаптивність та відображає відповідність між метою та результатами яких досягнуто у процесі виконання певного виду діяльності [1].

Дослідники розрізняють три форми адаптації студентів-першокурсників до умов навчання у вузі:

1) формальна адаптація, що стосується пізнавально-інформаційного пристосування студентів до нового оточення, до структури вищої школи, до змісту навчання в ній, її вимог, до своїх обов'язків;

2) суспільна адаптація, тобто процес внутрішньої інтеграції (об'єднання) груп студентів-першокурсників і інтеграція цих же груп зі студентським оточенням у цілому;

3) дидактична адаптація, що стосується підготовки студентів до нових форм і методів навчальної роботи у вищій школі [3].

Варто зазначити, що існує неоднозначна взаємозалежність між психічною та соціальною адаптацією. Особистість, вступаючи у численні соціальні взаємини, формує не тільки сукупність уявлень про світ, а й про себе, мисленнево виокремлює ставлення до власного внутрішнього світу та його окремих характеристик, тобто приймає себе, формує самооцінку та утворює установки як напівусвідомлені й емоційно забарвлені готовності суб'єкта сприймати світ і себе в ньому певним чином (позитивно або негативно, конструктивно або деструктивно). Всі ці психічні процеси внутрішньо зорганізуються у вигляді такого складного утворення особистості як її „Я-концепція”, тобто всієї сукупності уявлень особи про саму себе, яка щонайперше утримує: 1) когнітивну складову – “образ Я”; 2) оцінкову складову – самооцінку і 3) поведінкову складову – реакція або конкретна дія [5].

А. В. Фурман дає визначення і пояснює соціально-психологічну адаптацію як: 1) процес і результат активного пристосування індивіда до видозміненого середовища за допомогою найрізноманітніших, індивідуально інтер'юризаних та екстер'юризаних засобів (дій, вчинків, діяльності); 2) компонент дієвого ставлення індивіда до світу, провідна функція якого полягає в оволодінні ним порівняно стабільними умовами і обставинами свого буття; 3) складову осмислення і розв'язання типових та нешаблонних задач і проблем завдяки актуалізації інтелектуального та особистісного потенціалу людини, соціально прийнятним чи ситуативно можливим способом поведінки особистості, вчинкового діяння, спільної діяльності. Це конкретно виявляється в наявності таких психологічних феноменів, як оцінка, розуміння і прийняття навколишнього середовища і самого себе, їх будови, вимог, завдань [5].

На думку В.П. Казміренко, соціально-психологічна адаптація студентів у вузівському середовищі включає в себе, по-перше, професійно-фахову адаптацію,

що зумовлює пристосування до змісту, умов та самостійної організації навчальної діяльності, формування навичок та спрямувань у навчальній та науковій роботі; по-друге, активне чи пасивне пристосування особистості до оточення, побудову стосунків і взаємин у студентських групах, формування стилю особистісної поведінки; по-третє, соціально-фахову адаптацію як прийняття суспільних вимог до майбутньої професійної діяльності [4].

Більшість дослідників наголошують на необхідності розглядати соціально-психологічну адаптацію до нових умов навчання саме в ракурсі адаптації до навчання в конкретному вузі, врахувавши такі позиції, як суспільне визнання майбутньої професії, специфіка стилю спілкування між студентами і викладачами, особливості навчальної програми, їх відповідність сучасним освітнім вимогам, державна чи приватна підпорядкованість тощо. Дослідження показують, що найбільш надійним критерієм адаптованості можна вважати єдність показників ефективності діяльності із задоволеністю від досягнутого результату [2].

Адаптація студентів до навчальної діяльності у ВНЗ, по своїй суті, – складний, динамічний і різноманітний психологічний процес внутрішньої і зовнішньої перебудови звичайних форм і методів діяльності, вироблення у них необхідного комплексу навичок, умінь та звичок здійснення нових видів діяльності.

Література:

1. Бохонкова Ю. О. Соціально-психологічна адаптація першокурсників до умов вищих навчальних закладів : монографія / Ю. О. Бохонкова; Східноукр. нац. ун-т ім. В. Даля. – Луганськ, 2011. – 199 с.
2. Гапонова С.А. Особенности адаптации студентов вузов в процессе обучения / С.А. Гапонова // Психологический журнал. – 1994. – №3. – С.9-12.
3. Левківська Г. П. Адаптація першокурсників в умовах вищого закладу освіти: Навч. посібник / Левківська Г. П., Сорочинська В. Є., Штифурак В. С. – К. : Либідь, 2001. – 128 с.
4. Казміренко В.П. Програма дослідження психолого-соціальних чинників адаптації молоді до навчання у ВНЗ та майбутньої професії / В.П. Казміренко // Практична психологія та соціальна робота. – 2004. – №6. – С.76-78.
5. Фурман А.В. Психодіагностика особистісної адаптованості: Наукове видання. / А.В. Фурман. – Тернопіль: “Економічна думка”, 2000. – 197с.

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАКЦІЯ ЛЮДИНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Лихолат Яна

Університет державної фіскальної служби України.

Навчально-науковий інститут права.

Науковий керівник: к.т.н., доцент Чорна Т.М.

У процесі життєдіяльності людина часто стає учасником небезпечних ситуацій, що безпосередньо впливають на психофізіологічний стан, зумовлений індивідуальними особливостями кожної людини. Дослідження психіки людини, а саме її поведінки в умовах небезпеки, дозволяє визначити ефективні способи

підвищення безпеки її життєдіяльності, зокрема, прийняти правильне рішення і адекватно діяти під час небезпечної ситуації та виробити уміння щодо уникнення таких ситуацій. Можна стверджувати, що існує тісний зв'язок між фактичним ставленням людини до небезпечних ситуацій та реальною можливістю наразитись на небезпеку. Тому, психічні стани, що виникають внаслідок раптових емоційних впливів, підвищують індивідуальну імовірність наразитись на небезпеку двояко: з одного боку, людина стає тимчасово необережною через відповідний психічний стан, а з іншого – втрачає пильність і впевненість в рухах [1]. В такому випадку, у людини неминує виникає особливе емоційне напруження або стрес як сукупність захисних фізіологічних реакцій, які виникають в організмі людини у відповідь на дію несприятливих зовнішніх факторів. Вплив стресу на поведінку й можливості людини надзвичайно індивідуальний. Є люди, які діють найефективніше саме в стані високого емоційного напруження – на екзаменах, відповідальних змаганнях, в небезпечних для життя ситуаціях. А інших подібні ситуації деморалізують. Настає своєрідний психологічний шок – з'являється сильна загальмованість, поспішність, метушливість, нездатність до розумних дій. При стресовому стані об'єм уваги звужений, переключення її загальмоване, м'язи напружені, рухи стають різкими, неточними, погано скоординованими, порушується пам'ять. Людина забуває послідовність дій, неправильно оцінює ситуацію, припускається грубих помилок [2]. Психічний стрес вважається своєрідною оцінкою обставин, яка залежить від індивідуально-психологічних властивостей людини та її життєвого досвіду. Тому, кожна людина реагує на ситуації по-різному: для однієї людини події можуть мати трагічний характер, а на іншу людину – не впливати взагалі. В першому випадку, небезпечна ситуація може глибоко вразити психіку людини, що спричиняє посттравматичний стрес. Говорячи про цей стан, маємо на увазі, що людина пережила одну або декілька травмуючі події, які негативно вплинули на її психіку. Ці події різко відрізняються від усього попереднього досвіду, чим спричиняють настільки сильні страждання, що людина відповідає на них негативною бурхливою реакцією. Нормальна психіка в такій ситуації прагне пом'якшити дискомфорт: людина, яка зазнала подібної реакції, докорінно змінює своє ставлення до оточення [3].

Під час небезпечної ситуації настає стан психологічного захисту, який виражається різними за видом реакціями. Зокрема, активними процесами – збудженням, панікою та пасивними – гальмуванням. Збудження характеризується настороженістю та вразливістю, часто перетворюється в реакцію паніки, яка може охоплювати безліч людей та викликати загальну напруженість. Паніка обумовлює неусвідомлену поведінку з втратою самоконтролю, що виражена так званим «панічним страхом». Він відчувається і сприймається людьми як загроза особистій безпеці та спонукає людей докладати зусилля, спрямовані на уникнення загрози, усунення небезпеки. Зокрема, страх характеризується експресивними та моторними актами, такими як: мимічні прояви, насторожений погляд, прагнення до безпосереднього контакту з об'єктом потенційної небезпеки. В загальних рисах, страх являється складним станом, що посилює небезпеку та порушує нормальне функціонування організму.

Наприклад, в працях Булгакової О.Ю. досліджено психологічні особливості дітей підліткового віку в небезпечних ситуаціях та визначено, що усвідомлення

небезпечної поведінки підлітками є відображення в їх свідомості конкретних обставин, які можуть завдати шкоди як самому підлітку, так і оточуючому його середовищу. Таке усвідомлення викликає почуття тривоги, страху, що блокує, чи активізує мобілізаційні функції психіки в діяльності особистості. Складність психічного процесу визначається тим, що підліток не володіє достатнім життєвим досвідом і знаннями. Усвідомлення небезпечної поведінки передбачає, з одного боку, серйозну пізнавальну діяльність підлітків, спрямовану на цей своєрідний і складний предмет. З іншого боку, – вироблене оцінне ставлення до тих чи інших поведінкових ситуацій, що стосуються особистості самого підлітка, характеризуючи його [4]

Отже, своєчасна діагностика психологічного стану людини дозволяє надати ефективну допомогу в умовах надзвичайних ситуацій. Необхідно врахувати, що характер впливу ситуації на психіку людини залежить від її індивідуальних особливостей, тому вона має адекватно оцінювати ситуацію та сформулювати правильну тактику щодо уникнення небезпеки та її негативного впливу на життєдіяльність.

Література:

1. Березюк О.В. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник / О.В. Березюк, М.С. Лемешев. – Вінниця: ВНТУ, 2011. – 204 с.
2. Атаманчук П.С., Мендерецький В.В., Панчук О.П. Чорна О.Г. Безпека життєдіяльності. Навч. посіб. – К.: Центр учбової літератури, 2011. – 276 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://studies.in.ua/bezpeka-zhyttjedijalnosti-atamanchuk-ps.html>
3. Макаренко О.М. Гострі психологічні реакції людини на стресогенні події / О.М. Макаренко, І.В. Федосєєва // Наукові записки НаУКМА. – 2005. – Т. 47: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – С. 45-49.
4. Булгакова О.Ю. Психологічні фактори безпеки життєдіяльності підлітків / О.Ю. Булгакова // Вісник ОНУ ім. І.І. Мечнікова. Психологія. – 2013. – Т.18. – Вип. 22. Ч.1. – С. 81-86.

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ БАТЬКІВСЬКОГО СТАВЛЕННЯ ДО ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЩО ЧАСТО ХВОРИЄ

Літвінюк Анна

Хмельницький національний університет.

Центр підвищення кваліфікації, післядипломної освіти та доуніверситетської підготовки.

Кафедра психології та педагогіки.

Науковий керівник: кандидат педагогічних наук, доцент Джигун Л.М.

На сьогоднішній день соціально-економічні зміни в нашій країні, які потягли за собою зміну звичного укладу життя і морально-ціннісних орієнтацій, погіршення психологічного клімату в сім'ї, є причинами, що зумовлюють зростання відхилень в особистісному розвитку і соціальній поведінці підростаючого покоління. Окремі з цих чинників детермінують появу у дітей дошкільного віку негативних психічних

станів, які, при відсутності належної психологічної корекції, адекватних змін умов виховання, можуть трансформуватись у стійкі властивості особистості та деформувати її подальший розвиток, зумовити порушення взаємин з однолітками.

У психологічній літературі наводяться дані, що вказують на відмінності дітей, що часто хворіють, від їх здорових однолітків за індивідуально-психологічними характеристиками (Г.А. Аріна, Д.Н. Ісаєв, Н.А. Коваленко, В.А. Ковалевський, В.В.Миколаєва), а також за специфікою сімейного виховання (Д. Ісаєв, В. М. Касаткін, І.А. Коробейников, А.А. Міхеєва, В.В. Миколаєва, А.Б. Холмогорова). Так, для них характерні виражена тривожність, боязкість, невпевненість в собі, швидка стомлюваність, залежність від думки оточуючих, що може перерости в стійкі риси особистості.

Р.В. Овчарова [3] зазначає, що приблизно 80% батьків часто хворіючих дітей (ЧХД) використовують тип сімейного виховання за типом гіперопіки. Спілкування батьків із дитиною стає схематичним: на всі випадки життя даються прямі поради, роз'яснюються варіанти поведінки. У результаті такого стилю виховання в дитини не напрацьовується досвід взаємодії з людьми, вона не вчиться самостійно приймати рішення й нести відповідальність за свої вчинки. ЧХД живуть за суворо встановленими правилами, які їй запропонували дорослі, вони перестають досліджувати життя й межі власних можливостей.

Г. А. Аріною і Н. А. Коваленко [1] розглянуто особливості ставлення матері до часто хворіючої дитини. Автори наголошують, що майже всі матері ЧХД реалізують «відкидаюче з елементами інфантилізації та соціальної інвалідизації» батьківське ставлення. Матері емоційно низько оцінюють особистісні якості дитини, відкидають дитину, не співвідносять дитину з її реальним віком, іноді приписують їй погані тенденції. Таке материнське ставлення проявляється або в постійному крику на дитину, або в надмірній опіці й постійному контролі будь-якої дії дитини. Автори вказують на стереотип ставлення матерів ЧХД до своєї дитини, у якому неусвідомлюване емоційне відкидання дитини поєднується з тенденцією до авторитарного контролю всього психічного й тілесного життя дитини.

Дослідження А. А. Міхеєвої [2] уточнює уявлення про специфіку материнського ставлення до часто хворіючих дошкільників. У більшості випадків, коли дитина хворіє 4-5 разів на рік, вона явно відкидається матір'ю, не відповідає її очікуванням; мати не приймає хвороби дитини, хоче бачити її здоровою й висуває досить високі соціальні вимоги. У тих випадках, коли дитина хворіє 6 і більше разів на рік, відкидання дитини матір'ю не усвідомлюється, хоча і наявне; на перший план виступає симбіотичний зв'язок, а хвороба служить засобом її підтримки. Це викликає ставлення до дитини як до «маленького невдахи», соціальні вимоги до неї зводяться до мінімуму через впевненість у тому, що вона, в силу свого фізичного стану, не може обійтись без участі й опіки матері. Часто хворіючу дитину сприймають як людину, якій із самого раннього дитинства довелося зіткнутися з важкими проблемами і яка потребує особливої підтримки і допомоги. Саме сім'я повинна стати розвивальним середовищем для такої дитини.

Із моменту постановки діагнозу дитині, життя в родині може змінитися докорінно, батьки спочатку можуть перебувати в «шоковому стані». Вони живуть в умовах хронічної психотравмуючої ситуації, постійному емоційному напруженні. Спочатку батьки відкидають саму думку про можливість серйозного захворювання і

про те, що їхня дитина не така, як усі. Найчастіше вони схильні звинувачувати один одного і близьких родичів у поганій спадковості та генах, неправильній поведінці. Заперечення захворювання змінюється переживанням провини. Екстравертовані матері, як правило, звинувачують у трагедії медичний персонал у недогляді, неякісній роботі тощо. Вони неадекватно сприймають хворобу дитини, вважаючи, що вона цілком виліковна - так проявляється механізм психологічного захисту від травмуючих переживань. Інтровертовані матері звинувачують у трагедії себе. Вони впадають у відчай і виявляють депресивні реакції, їх настрій сповнений сумом, а в свідомості домінує думка про те, що трапилося. З плином часу матері стають більш замкнутими, втрачають інтерес до навколишнього середовища, до колишніх захоплень. В емоційній сфері відзначається уразливість, дратівливість, нестриманість афектів, сльозливість при розмовах про дітей. [4]

Таким чином, на основі проведеного нами теоретичного дослідження, можна зробити висновок, що переважаючими типами батьківського ставлення до дитини дошкільного віку, що часто хворіє є симбіоз, гиперсоціалізація, які проявляються в тривожності батьків за дитину і посиленні контролю над його поведінкою. Здоровий психологічний клімат сім'ї є гарантією її гармонійного розвитку й дозволяє повніше розкрити потенційні можливості. Багато в чому це залежить від прийняття батьками інформації про захворювання дитини, вибору стилю і тактики її виховання, адекватного сприйняття захворювання на всіх етапах розвитку дитини і збереження поважних відносин між усіма членами сім'ї.

Література:

1. Арина Г. А. Часто болеющие дети. Какие они? / Г. А. Арина, Н. А. Коваленко // Школа здоровья. – 1995. – Т.2, № 3. – С. 116-125.
2. Михеева А.А. Психологические особенности часто болеющих детей: дис. канд. психол. наук./ А.А. Михеева. – М., 1999. – 168 с.
3. Овчарова Р. В. Родительство как психологический феномен / Р. В. Овчарова. — М. : Московский психолого-социальный институт, 2006. — 496 с.
4. Пехарева А.С. Особливості системи ставлень та її психокорекція у дітей молодшого шкільного віку, які часто хворіють: дис. канд психол. наук./ А.С.Пехарева. – Харків, 2016. – 257с.

ПОКАЗНИКИ СТОСУНКІВ В БАТЬКІВСЬКІЙ СІМ'Ї

Логойда Маріанна

Львівський національний університет імені Івана Франка.

Філософський факультет, кафедра психології.

Науковий керівник: кпн, доцент Карковська Р.І.

Сім'я є соціальною системою, у якій все взаємопов'язано, тобто вона складається з комплексу елементів та властивостей, які знаходяться у динамічному зв'язку та стосунках одне з одним. Все, що стосується системи в цілому, впливає на кожний окремий елемент всередині неї. Зміни в одній частині відображаються у змінах інших частин та системи загалом.

Структура сімейних ролей, сімейних підсистем, внутрішніх та зовнішніх меж між ними є тими механізмами, за допомогою яких сім'я як система виконує свої функції.

Сім'я включає дві основні підсистеми подружніх та дитячо-батьківських стосунків, між якими існує взаємозв'язок та взаємообумовленість. Батьківська підсистема може складатися із батька та матері або ж включати інших членів сім'ї, які беруть участь у вихованні. Коли у сім'ї виховуються декілька дітей, виділяється підсистема сиблінгових взаємостосунків.

Структуру і динаміку функціонування задають межі, які має будь-яка система. Вони визначають спосіб виконання функцій у певному аспекті сімейного життя. Це взаємостосунки між сім'єю та її соціальним оточенням (зовнішні межі), і між різними підсистемами всередині неї (внутрішні межі). Межі можуть бути жорсткі, розмиті та проникні. [3] Важливою характеристикою є динамічність та гнучкість меж сімейної системи, оскільки це забезпечує можливість швидко адаптуватися, змінювати правила, перерозподіляти сімейні ролі та створювати нові варіанти рольової поведінки.

Кожна система проходить свій життєвий цикл, що є послідовністю у зміні подій та стадій. З переходом на кожний новий життєвий цикл змінюються структурно функціональні характеристики сім'ї, відповідаючи потребам її членів, та особливості взаємостосунків між батьками та дітьми. На певних етапах існування сім'ї вирішення нових ситуацій, які виникають, попереднім способом стає неможливим. Прихід чи втрата елемента системи в нормально функціонуючих сім'ях дає можливість досліджувати та випробовувати нові ролі, а в дисфункціональних такі події ведуть до розлучення чи інших проблем.

В структурі сімейних взаємостосунків лежать два базові параметри сімейної системи (за Д.Олсоном) – згуртованість та гнучкість, які залежно від рівня визначають тип сім'ї. Емоційний зв'язок, близькість чи прив'язаність між членами сім'ї визначається як сімейна згуртованість. Сімейна гнучкість характеризується можливістю сім'ї пристосовуватися до нових умов, реагувати на зміни поза системою, всередині неї та зміни при дії стресорів. Комунікація є додатковим параметром - навички емпатії, вміння слухати, навички саморозкриття та ведення переговорів дають можливість сім'ям змінювати свої рівні близькості та гнучкості, що допомагає підтримувати рівновагу між цими двома параметрами. [5]

Стиль сімейного виховання як один з найбільш характерних способів взаємодії батьків та дітей, які застосовують певні засоби і методи впливу, визначається емоційною включеністю батьків в життя своєї дитини, розумінням її вікових та індивідуальних потреб, ступенем контролю та турботи.

Життя в сім'ї регулюється якостями системи, що характеризується складною внутрішньою будовою, психологічною структурою та взаємозв'язком елементів, параметри якої забезпечують стійкість, динамічність та адаптивність сім'ї.

Література:

1. Браун Д. Теория и практика семейной психотерапии / Дж Браун. – Санкт-Петербург: Питер, 2001. – 352 с.
2. Гарбузов В. И. Воспитание ребенка в семье: Советы психотерапевта / В. И. Гарбузов. – Санкт-Петербург, 2006. – 304 с.

3. Эйдемиллер Э. Г. Семейный диагноз и семейная психотерапия / Э. Г. Эйдемиллер, И. В. Добряков, И. М. Никольская. – Санкт-Петербург, 2006. – 352 с.
4. Шапарь В. Б. Практическая психология. Психодиагностика отношений между родителями и детьми / В. Б. Шапарь. – Ростове-на-Дону: Феникс, 2006. – 432 с.
5. Olson D. H. Circumplex model of Marital & Family systems / Olson. – 1999. – С. 22.

УЯВЛЕННЯ ПРО ВЧИТЕЛЯ ЯК ДЕТЕРМІНАНТ НАВЧАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ПІДЛІТКІВ

Ожайська Софія

Львівський національний університет імені Івана Франка.

Філософський факультет, кафедра психології.

Науковий керівник: професор, доктор педагогічних наук Квас О.В.

Проблема мотивації у навчальній діяльності у наш час стоїть дуже гостро. Мотив - це одне з найістотніших понять, за допомогою якого розкривається природа людських дій та їх сутність. Він виступає важливим компонентом психологічної структури будь-якої діяльності, її рушійною силою. Сукупність усіх факторів (як особистісних, так і ситуативних), які спонукають до активності людину, у психології визначається як мотивація. У загальному вигляді проблема мотивації навчання є проблемою причин, які наперед визначають різні форми виявлення активності тих, хто навчається [1, с.54-58].

Існує безліч теорій мотивацій початкової діяльності, оскільки цим питанням займаються багато вітчизняних і зарубіжних психологів. І кожна із цих теорій висуває власний особливий погляд на навчальну мотивацію. Проте, спільною рисою практично усіх концептуальних підходів є ідея про вплив на мотивацію особливостей перцепції взагалі, зокрема уявлень про батьків, учителя, шкільне середовище.

Однією, із широко поширених теорій, яка, втім, мало застосовується у вітчизняних дослідженнях, є теорія досягнення мети К.Амеса, К.Двек, Е.Еліота та ін. Вона говорить про три цільові орієнтації: спрямовану на оволодіння матеріалом (професійна мотивація); на демонстрацію знань (демонстративна мотивація); на уникнення демонстрації некомпетентності (мотивація уникнення). Професійна або ж майстерна орієнтація означає, що дитина зосереджена на поліпшенні своїх навичок, засвоєння матеріалу, а також знаходження нових знань. При демонстративній орієнтації учень зосереджений на максимізації позитивної оцінки своєї компетентності зі сторони інших та мінімізації можливих негативних оцінок. Третя цільова орієнтація, спрямована на уникнення, притаманна дітям, що взагалі не бажають брати участі у академічній діяльності [3].

У нашій науковій роботі ми використали як теоретичну основу вище описану концепцію, а також типову класифікацію на зовнішні та внутрішні мотиви. Зовнішні мотиви у діяльності учня означають, що знання та вміння, які дитина може здобути у процесі навчання, слугують лише засобом для досягнення інших цілей. При цьому, зовнішня мотивація може бути позитивною (винагорода, очікування майбутніх

благ), так і негативна (тиск, вимоги, покарання). Під внутрішньою мотивацією розуміють все те, що спонукає людину до навчання як до власної мети. Це можуть бути інтереси до певного предмету, допитливість, прагнення підвищити власний професійний рівень і т.д [2, с.42].

Мета даної роботи - дослідження зв'язку між мотивацією учня та особливостями його сприймання вчителя й школи. Об'єкт – навчальна мотивація. Предмет – ставлення до учителя, як детермінант мотивації учнів. При цьому, були висунуті три гіпотези: припускаємо, що в учнів, у яких домінує уявлення про учителя-наставника, буде домінувати внутрішня мотивація; припускаємо, що в учнів, у яких домінує уявлення про учителя, як вимогливого, буде домінувати зовнішня мотивація; припускаємо, що за уявлення про учителя як такого, що критично й із покаранням ставиться до академічного не успіху, учні будуть амотивовані.

Для їх перевірки ми провели дослідження. Дослідження проводилось за допомогою методик: «Шкала мотивації навчання» Валеранда Р. та Patterns of Adaptive Learning Scales (PALS). У дослідження взяв участь 41 учень середньої загальноосвітньої школи №29 віком від 13 до 14 років. Серед них – 21 дівчина і 20 хлопців.

Результати нашого дослідження показують, що існує взаємозв'язок між спрямованістю мотивації учня та його уявленнями про мотивацію шкільного педагога. Учні, що бачать учителя як такого, що орієнтований на майстерність, частіше керуються мотивацією пізнання нового ($p=0,01$) та стимуляції ($p=0,01$). Це означає, що вони частіше діють задля отримання нових знань, задоволення від інтелектуального пізнання та розширення свого світогляду, позитивних переживань та емоцій, що виникають у процесі діяльності. При цьому, таке уявлення не корелює із мотивацією самовдосконалення. Тобто, дана гіпотеза частково підтверджена.

Крім того, встановлено, що уявлення про учителя із орієнтацією на отримання високої академічної оцінки, негативно корелює із інтроєктованою мотивацією ($p= -0,5$), а також мотивацією стимуляції ($p= -0,5$) та самовдосконалення ($p= -0,5$). Таким чином, можна сказати, що ці діти рідко отримують задоволення від своєї роботи і не прагнуть самовдосконалюватися. Дивними у даному випадку є дані про те, що вони не орієнтуються на підвищення власної самооцінки, а також не керуються почуттям провини, тривоги, внутрішнього зобов'язання чи необхідності. З одного боку, типовим є думка про те, що такі учні насправді керуються такими почуттями. З іншого боку, попередні дослідження показують, що дана мотиваційна концепція є не достатньо концептуалізованою, адже за орієнтацією на отримання відмінних оцінок може стояти безліч інших факторів: вона може базуватися на як на внутрішній амбіційності, так і на інтерперсональних відносинах, в тому числі – соціальному порівнянні. Дану гіпотезу також можна вважати частково підтвердженою.

Повністю підтвердженою можна назвати лише нашу третю гіпотезу. Учні, що сприймають вчителя як спрямованого на уникнення у його учнів академічних невдач, виділяються високим рівнем амотивації ($p=0,5$). Це вказує на відсутність мотивації, хаотичність та нерегульованість поведінки, що виражається у відчутті безпомічності, некомпетентності та пасивності.

Отже, ми можемо сказати, що існує чіткий зв'язок між поведінкою учителя та мотивацією учнів. За його орієнтації на покращення компетенції учнів, вони частіше

керуються внутрішніми мотивами. Чим ближче ж вчитель до орієнтації на показову успішність, що виражається у отриманні високих оцінок або уникнення низьких балів – тим частіше учень має зовнішню мотивацію і врешті – повністю амотивований.

Зважаючи на суперечливі дані, доцільним у подальшому буде провести повторне дослідження із більшою кількістю досліджуваних. А також визначити як на мотивацію учнів впливає поведінка інших значимих людей, наприклад, батьків та близьких друзів.

Література:

1. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.
2. Канюк С.С. Психологія мотивації: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2002 – 304с.
3. Ames Carole, Archer Jennifer Achievement Goals in the Classroom: Students' Learning Strategies and Motivation Processes// Journal of educational Psychology - 1988, Vol. 80, No. 3, 260-267

ФАКТОРИ ВИБОРУ ПРОФЕСІЇ СТАРШОКЛАСНИКАМИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Панасюк Анастасія

Національний університет «Острозька академія».
Факультету політико-інформаційного менеджменту,
кафедра психології та педагогіки.

Науковий керівник: к. псих. наук, ст. викл. Нікітчук У. І.

Перш за все слід зазначити, що феномен вибору професії вивчається у сучасній психології в контексті більш загальної проблеми – особистісного вибору. Однак у вітчизняній науці відсутня достатньо розроблена психологічна теорія вибору. Більшість вчених розглядає професійний вибір як окрему ланку у професійному самовизначенні, професійному розвитку тощо. Адже за словами Г. Саппи термін «професійне самовизначення» тісно пов'язаний із термінами «професійний розвиток», «професійне становлення», «професійний вибір» [4].

Хоча ці процеси взаємозалежні, але поняття «професійний розвиток» трохи ширше, воно припускає професійне вдосконалювання індивіда протягом всього його життя. На професійне самовизначення, що визначає зміст свого подальшого особистісного розвитку, сфери і засобів реалізації індивідуальних якостей і здібностей, соціального середовища для втілення своєї життєвої мети і моральних цінностей впливають різні зовнішні та внутрішні чинники.

Н. Пряжников звертає увагу на вплив життєвих сценаріїв на професійне самовизначення, взявши за основу теорію Е. Берна, згідно якої життєві сценарії розглядаються як програми розвитку, вироблені в ранньому дитинстві під впливом батьків і визначають поведінку індивіда в важливих аспектах його життя [3].

Серед різних варіантів вибору професії, залежно від зовнішніх факторів, Н. Хакімова виділила наступні: 1) вибір професії відповідно до сімейної традиції; 2)

вибір професії з навмання; 3) вибір професії за покликанням; 4) вибір професії за розрахунком. Прийнятним вважається лише четвертий варіант – усвідомлений, самостійний вибір професії в результаті рішення задачі, що вимагає врахування таких факторів, як потреби ринку праці, умови обраної діяльності, вимоги до професії і свої можливості щодо їх задоволення, а також оцінки передбачуваних форм винагороди праці, оцінка своїх матеріальних і фізичних ресурсів при виборі професійної школи як засобу оволодіння професійною майстерністю [5].

В. Л. Оссовський виділяє три групи факторів, що впливають на професійне самовизначення: 1) фактори соціальної структури – саме рамки соціальної структури суспільства встановлюють той соціальний простір, у межах якого можливий вибір професії як наслідок певного соціального статусу; 2) фактори, які пов'язані з історичним етапом у розвитку конкретної соціальної структури – специфіка кожного історичного етапу формує певну спільність соціального досвіду поколінь, багато в чому визначаючи їхній професійний шлях; 3) специфічні ситуативні фактори – до цієї групи факторів належать здібності та характерологічні риси самих індивідів, неповторні особливості індивідуальних професійних біографій і т. п. [2].

Також на основі теоретичного дослідження І. Мачуська спланувала та провела експеримент, з метою виявити основні фактори, що мають вплив на вибір учнями майбутньої професії. Результати дослідження вказують на те, що на вибір професії старшокласниками найбільшого впливу чинять такі комбінації факторів: батьки - однолітки - поради представників професій; батьки - однолітки - засоби масової інформації [1].

Не зважаючи на те, що дослідники визначають різні фактори, що впливають на вибір професії, дотепер не існує певної єдності з приводу визначення системи факторів, що детермінують процес професійного вибору молодого покоління. Тому, проаналізувавши теоретичні дослідження, ми побудували схему факторів, що впливають на вибір професії підлітками, що продемонстровано на рис. 1.1.

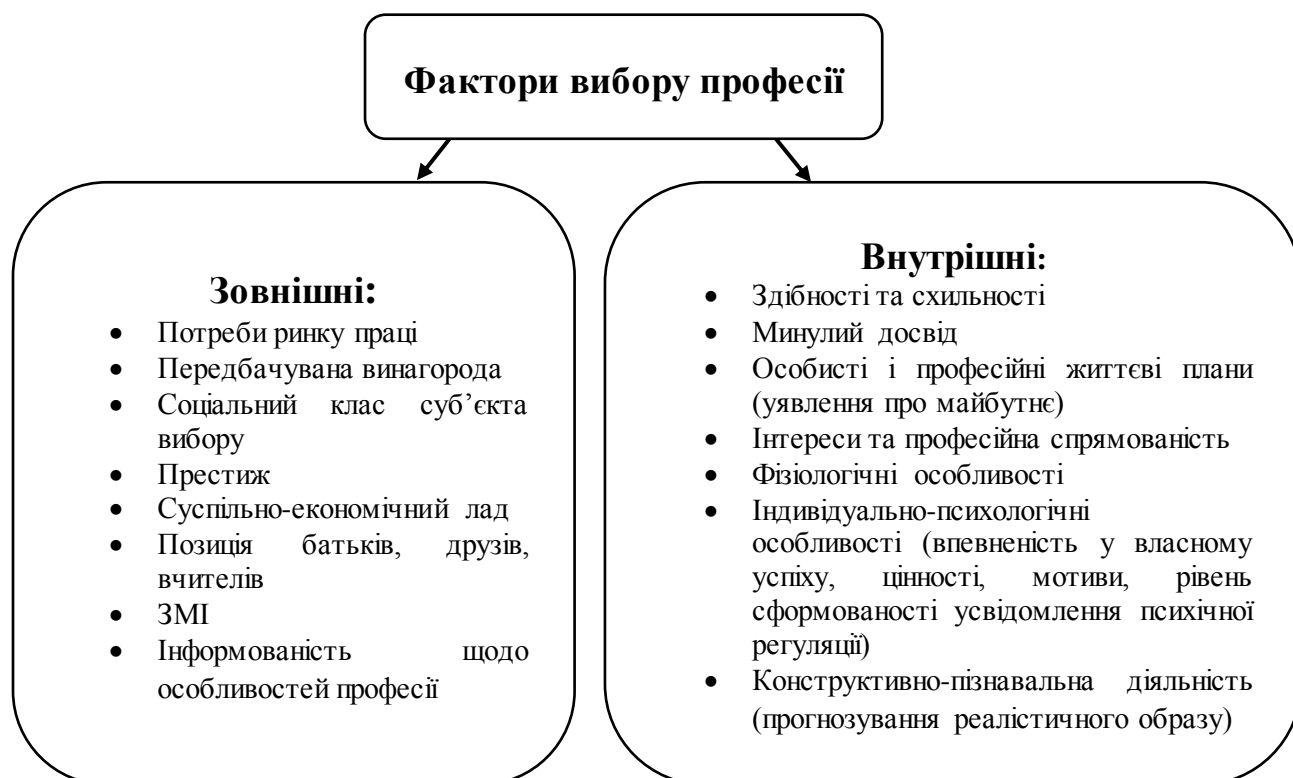

Рис. 1.1 Фактори вибору професії

Отже, на вибір професії впливає ряд факторів, при чому не поодиночі, а в комплексі. Нами було створено загальну схему, яка поєднує в собі як зовнішні, так і внутрішні фактори, що впливають на вибір професії підлітками.

Крім цього, ми намагалися визначити що таке правильний вибір професії, що є його чинниками та критеріями. Правильний вибір залежить від урахування усіх зовнішніх і внутрішніх факторів, така професія затребувана на ринку праці, відповідає природним здібностям, знанням і вмінням, приносить радість, достаток, задоволення. Люди, які зробили правильний вибір професії характеризуються високою адаптивністю, гнучкістю, впевненістю у власному успіху, вони є високомотивовані, тобто виступають самоактуалізованими.

Література:

1. Мачуська І.М. Дослідження рівня готовності до професійного самовизначення учнів старшого шкільного віку/ І. М. Мачуська //Збірник наукових праць. - Випуск 16. Книга 2.- 2012.- С.302-312.
2. Оссовский В. Л. Формирование трудовых ориентации молодежи / В. Л. Оссовский. – К. : Наук. думка, 1985. – 124 с.
3. Пряжников Н.С Психология труда и человеческого достоинства/ Н. С. Пряжников Н.С, Е. Ю. Пряжникова. - М.: Академия, 2001. - 476 с.
4. Саппа Г.-М. М. Професійне самовизначення у структурі соціального самовизначення учнівської молоді [Електронний ресурс] / Г.-М. М. Саппа // Право і Безпека. - 2010. - № 4. - С. 251-254. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2010_4_58.
5. Хакимова Н.Р. Сибирская психологии сегодня. Сборник научных трудов\ Н. Р. Хакимова. - Кемерово: Кузбассвузиздат, 2002. – 264 с.

ОСОБИСТІСНО-МОТИВАЦІЙНІ ЯКОСТІ СТУДЕНТІВ, ЯКІ ЗАЙМАЮТЬ ВОЛОНТЕРСЬКОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Стадницька Ольга

Львівський національний університет ім. І. Я. Франка.

Філософський факультет, кафедра психології.

Науковий керівник: асистент кафедри психології Лабаз Ірина Олегівна.

Волонтери є надзвичайно потрібні суспільству. Адже волонтери не тільки допомагають тим, хто цього потребує, а ще й показують оточуючим, що у житті є більш важливі речі, ніж лише фінансова вигода.[2]

Волонтери не тільки добровільні помічники, які розуміють та відчують проблеми та труднощі інших людей, це також можливість для самореалізації і саморозвитку людини, оскільки сприяє вихованню та формуванню себе як гуманної, високодуховної, культурної, ціннісно орієнтованої особистості.

Основними напрямками діяльності волонтерів є: охорона навколишнього середовища, культура, розвиток і звісно позитивний імідж для країни. [1]

Мета: дослідити особистісно-мотиваційні якості студентів, які займають волонтерською діяльністю.

Досліджувані: 48 осіб, вік – 19-25 років. З них 24 особи, які займаються волонтерською діяльністю та 24 – не мають такого досвіду.

Було використано наступні методики:

- 1) «П'ятифакторний опитувальник особистості П. Коста та Р.МакКрея»;
- 2) «Діагностика мотиваційної структури особистості В.Е.Мільмана»;
- 3) «Експрес-діагностика соціальних цінностей особистості».

Також була розроблена авторська анкета.

Для порівняльного аналізу застосовувався двовибірковий t-тест Стьюдента. Критерієм для порівняння груп був їхній досвід волонтерства. Отже, до першої групи увійшли досліджувані, які є волонтерами, а до другої – які не мають волонтерського досвіду.

Було виявлено, що у волонтерів є вищою потреба бути поруч з іншими людьми та допомагати їм. Вони більш терпляче та спокійно ставляться до недоліків інших. Волонтери мають більш виражену соціальну спрямованість, добросовісно та якісно виконують свої обов'язки. На відміну від волонтерів, для осіб без досвіду волонтерства більше важливим є їхні інтереси, які вони більш активно відстоюють. Тримаються більш відсторонено, гірше розуміють інших людей. При сильних емоційних переживаннях досліджувані без досвіду волонтерства більш схильні до стеничного типу реагування, тобто вони більш схильні до активних дій та вчинків. Натомість, волонтери у таких ситуаціях є більш пасивні та реагують спокійніше. Аналогічно відбувається і при фрустраційних переживаннях: особи без досвіду волонтерства більш схильні до активних дій, а волонтери залишаються більш пасивними.

При порівнянні цінностей двох груп, було виявлено, що статистично відмінних результатів немає лише для шкали «соціальні цінності». Всі інші відмінності є значущими. Результати показують, що для осіб без досвіду волонтерства більш важливими є професійні, фінансові, сімейні, фізичні та інтелектуальні цінності. Для волонтерів більш важливими суспільні та духовні цінності. Такі результати видаються логічними та узгоджуються з теоретичними дослідженнями, оскільки волонтери насправді є більш суспільно орієнтовані.[3]

Висновок: Мотиви волонтерів бувають різними і в однієї людини їх може бути одразу декілька. Тому на рішення людини стати волонтером чи залишитися ним в певний проміжок може впливати один мотив, який є домінуючим, а в інший проміжок часу – інший мотив.

Існує багато вимог до особистості волонтера. Терплячість, розуміння, комунікабельність, любов до оточуючих – це перелік лише найголовніших рис, які мають бути властиві волонтеру.

До того ж, у волонтерів є вищою потреба бути поруч з іншими людьми, вони більш терпляче та спокійно ставляться до недоліків інших. Волонтери мають більш виражену соціальну спрямованість, добросовісно та якісно виконують свої обов'язки. Також для волонтерів більш важливими суспільні та духовні цінності.

Література:

1. Вайнілович Н. Волонтерський рух у сучасному українському суспільстві: мотиваційний аспект / Н. Вайнілович // *Методологія, теорія і практика соціологічного аналізу сучасного суспільства*. - 2010. - № 2.

2. Волонтерство як ресурс соціальної роботи у громаді: зб. ст. міжнар. наук. конф. для студ. та аспір. «Обличчя соціальної держави» в рамках проекту «Покращення якості соціальних послуг дітям та сім'ям у громаді», (Київ, 22-23 берез. 2006 р.) / [упор. Т. Лях; передм. Т. Басюк]. - К.: Християнський дитячий фонд, 2006.

3. Підготовка волонтерів та їх роль у реалізації соціальних проектів / За ред. І. Зверєвої, Л. Лактіонової. - К.: Вид-во «Істина», 2001.

САМОСТАВЛЕННЯ ЯК ЧИННИК СТРЕСОСТІЙКОСТІ ДІТЕЙ-СИРІТ, ЩО ВИХОВУЮТЬСЯ В ЗАКЛАДАХ ІНТЕРНАТНОГО ТИПУ

Стельмащук Христина

Львівський національний університет імені Івана Франка.

Філософський факультет, кафедра психології.

Науковий керівник: канд. псих. наук, доцент Бородій Д.І.

Стресостійкість має багаторівневу детермінацію і зумовлена як особистісними характеристиками особистості, так і характеристиками оточуючого середовища. Тому, актуальним є вивчення чинників стресостійкості дитини-сироти та детальний аналіз її життєвої ситуації і оточення.

На думку Н.Мацевко, основа саморозвитку та самореалізації людини - її ставлення до себе, яке є визначальним в оцінюванні індивідом навколишньої дійсності, у формуванні уявлень про світ і себе; забезпечує прогнозування своєї соціальної ефективності та ставлення з боку інших, впливає на процеси самоактуалізації, самовдосконалення та самореалізації.

Вивчення розвитку особистості та формування самоствавлення неможливо без урахування конкретних умов життєдіяльності людини, а саме того реального життєвого контексту, в якому воно здійснюється. Основним механізмом формування уявлень про навколишню дійсність, про самих себе у дітей, є процес ідентифікації з іншими, в тому числі і з батьками. Однією з умов правильного перебігу цього процесу вважається наявність повної сім'ї із адекватним виконанням батьками традиційних ролей. Проте, через відсутність такої умови у дітей-сиріт питання вивчення особливостей їх самоствавлення набуває особливого наукового інтересу.

У дослідженні були використані такі методики: Шкала психологічного стресу PSM-25, Методика «Оцінка нервово-психічного напруження» (Т.А.Немчин), Тест самооцінки стресостійкості (С. Коухена і Г. Вілліансона), Тест на визначення стресостійкості особистості, Особистісний опитувальник ЕРІ (методика Г.Айзенка), Експрес-діагностика рівня самооцінки, Опитувальник самовідношення (В.В. Столин, С.Р. Пантїлеев). До досліджуваної групи дітей-сиріт, що виховуються в закладі інтернатного типу увійшло 123 осіб та до групи дітей із повних (кровних) сімей – 95 осіб.

За результатами порівняльного аналізу (за критерієм t-test Стюдента) виявлено достатньо статистично значимих відмінностей ($p \leq 0,005$) між даними досліджуваними групами (Табл. 1).

Таблиця 1. Результати порівняльного аналізу

All Groups T-tests; Grouping: Струс: Струс (new.sta) Group 1: дс Group 2: пс											
	Mean - дс	Mean - пс	t-value	df	P	Valid N - дс	Valid N - пс	Std.Dev. - дс	Std.Dev. - пс	F-ratio - Variances	p - Variances
Шкала психологічного стресу	97,9918	76,7419	6,54229	213	0	122	93	26,16429	19,71366	1,761504	0,00474
Оцінка нервово-психічної напруги	51	48,043	2,09282	213	0,037549	122	93	10,16557	10,39221	1,045087	0,814976
Стресостійкість	34,0164	31,8387	3,28406	213	0,001196	122	93	4,76035	4,89074	1,055535	0,775763
Екстраверсія-інтроверсія	13	13,9677	-2,07756	213	0,038948	122	93	3,65676	2,98712	1,498611	0,042475
Нейротизм	13,9672	12,6774	2,35342	213	0,019513	122	93	4,27163	3,56359	1,436855	0,068799
Рівень самооцінки	27,3852	24,4409	2,20891	213	0,028247	122	93	10,20002	8,95819	1,296467	0,191649
Глобальне самовідношення	17,1803	18,8925	-2,64191	213	0,008856	122	93	4,96769	4,34257	1,308629	0,176193
Очікуване відношення від інших	7,7213	8,8172	-3,45268	213	0,000669	122	93	2,21662	2,41799	1,189935	0,368815
Відношення інших	4,9262	5,4731	-2,49163	213	0,013479	122	93	1,48362	1,72948	1,358904	0,113929
Самоприйняття	4,0902	4,6452	-2,43634	213	0,015658	122	93	1,65646	1,6527	1,004559	0,988587
Самоінтереси	4,1721	5,1828	-4,57197	213	0,000008	122	93	1,58866	1,62819	1,050383	0,794987

Примітка: «дс» - діти-сироти, що виховуються в закладах інтернатного типу; «пс» - діти, що виховуються у повних (кровних) сім'ях.

За результатами кореляційного аналізу виявлено взаємозв'язки між такими показниками стресостійкості та самоствалення. (Табл.2)

Таблиця 2. Результати кореляційного аналізу

Стс=дс Correlations (new) Marked correlations are significant at $p < ,05000$ N=123 (Casewise deletion of missing data)				
	Шкала психологічного стресу	Оцінка нервово-психічної напруги	Самооцінка стресостійкості	Стресостійкість
Нейротизм	0,53	0,4	0,32	-0,41
Рівень самооцінки	0,5	0,34	0,47	-0,49
Глобальне самоствалення	-0,33	-0,36	-0,08	0,3
Самоповага	-0,2	-0,16	-0,11	0,2
Аутоемпатія	-0,31	-0,3	-0,21	0,31
Очікуване відношення від інших	-0,18	-0,27	0,03	0,18
Самоінтереси	-0,23	-0,32	0	0,19
Самовпевненість	-0,23	-0,33	0,03	0,15
Відношення інших	-0,22	-0,25	-0,06	0,16
Самоприйняття	-0,33	-0,27	-0,08	0,25
Самообвинувачення	0,18	0,14	0,01	-0,03
Саморозуміння	-0,1	0,02	-0,13	0,22
Стс=пс Correlations (new) Marked correlations are significant at $p < ,05000$ N=95 (Casewise deletion of missing data)				
Нейротизм	0,25	0,41	0,34	-0,27
Рівень самооцінки	0,14	0,31	0,26	-0,45
Глобальне самоствалення	-0,07	-0,24	-0,06	0,14
Аутоемпатія	-0,09	-0,23	-0,16	0,21
Самоінтереси	-0,16	-0,22	-0,1	0,07
Самовпевненість	-0,13	-0,21	0,09	0,04
Самообвинувачення	-0,01	0,08	0,2	-0,21

Примітка: «дс» - діти-сироти, що виховуються в закладах інтернатного типу; «пс» - діти, що виховуються у повних (кровних) сім'ях.

Отримані результати свідчать, що життєва ситуація дитини-сироти, умови і особливості проживання в несприятливих умовах інтернату призводять до загострення внутрішньої психічної напруженості; і як наслідок – відбувається виснаження ресурсів необхідних для адаптації. Окрім того, негативний вплив здійснює відсутність індивідуального досвіду вирішення стресової ситуації, так як даний досвід набувається дітьми у сім'ї.

Що стосується самовідношення дітей-сиріт, то практично за усіма шкалами, які його вимірюють, показники дітей-сиріт нижчі у порівнянні із сімейними дітьми: для них характерна відсутність інтересу до власних думок, до себе, своїх почуттів, «віддаленість від себе», невпевненість у тому, що вони можуть бути цікавими для когось, тобто повноцінне самоприйняття - відсутнє. Також, наявна залежність від інших, від чужої думки, нав'язливі страхи, побоювання, тривогу з будь-якого приводу. У спілкуванні вони орієнтовані на себе, схильні до суперництва; іноді жорсткі та ворожі по відношенню до оточуючих, агресивність може доходити до асоціальної поведінки. Таке негативне самовідношення, на думку С. Куперсміта, є джерелом різних труднощів у спілкуванні, оскільки людина з таким ставленням до себе заздалегідь упевнена в тому, що оточуючі погано до неї ставляться.

ОСОБЛИВОСТІ ПІЗНАВАЛЬНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ПРОФЕСІЙНО ВАЖЛИВІ ЯКОСТІ ЛІКАРЯ – ПРАЦІВНИКА СЛУЖБИ ЕМД ТА МК

Удод Максим

Інститут психології імені Г.С.Костюка НАПН України.

Лабораторія вікової психофізіології.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, доцент,
старший науковий співробітник Панасенко Н.М.

Лікарська діяльність належить до складних інтелектуальних видів праці, що вимагають різнобічної освіченості та неперервності процесу професійного розвитку [9]. Для цієї діяльності характерні інтелектуальна складність, монотонність, величезна ціна помилки, тобто, ризик і відповідальність. Лікар діє в умовах проблемної нестандартної ситуації, заданої неповторністю організму та особистості людини, отже, творчість є сутністю лікарської діяльності [2]. Единбургська Декларація Всесвітньої федерації з медичної освіти (1988) встановила, що кожен пацієнт повинен мати можливість очікувати в особі лікаря зустріти людину, яка підготовлена в якості уважного слухача, ретельного спостерігача, ефективного клініциста, а також людину, яка володіє високою сприйнятливостю в сфері спілкування [5].

В дослідженні Б.А.Ясько ПВЯ лікаря поділяються на «ядерні», інваріантні складові (сукупність ПВЯ, що розвиваються в процесі професіоналізації особистості); специфічні (характерні для лікарів різних спеціалізацій і на різних етапах професійного циклу) та варіативні (інтегрально-індивідуальні властивості особистості лікаря, що перебуває в динамічному розвитку). Вимоги до особистості спеціаліста можуть визначатися типом трудової посади, лікувально-профілактичного закладу, соціального середовища, організаційної культури та включає соціально-обумовлені якості особистості, якості, обумовлені досвідом та

процесом професіоналізації, особливості пізнавальних процесів, нейродинамічні властивості [8].

За результатами досліджень, 60-80% діагностичних та терапевтичних рішень приймаються на основі інформації, отриманої лише протягом медичного інтерв'ю. При дослідженні студентів-медиків виявили, що після того, як ті прийняли участь в курсі навчання комунікативним навичкам, вони були здатні випитувати в них більше потрібної для справи інформації [5]. Виконання професійних задач лікарської праці вимагає поєднання слабкості нервових процесів збудження і гальмування, високої чутливості аналізаторів і великої витривалості нервової системи, підтримання високого рівня працездатності протягом тривалого часу в складних умовах. Центральне місце інваріантних якостей, на думку Б.А. Ясько, посідають психологічні властивості атенційної, мислительної та імажинативної груп. В структуру «ядерних» професійно важливих пізнавальних психічних процесів входять системний тип мислення, розвинута оперативна пам'ять, високі показники об'єму та вибірковості уваги [8]. Г.І.Сторожаков описує такі професійно важливі інтелектуальні властивості лікаря як зібраність, вміння зосередитися і приймати рішення, швидко та адекватно орієнтуватися в складних ситуаціях [6], М.М.Філоненко - перцептивно-рефлексивні здібності, що визначають можливість проникнення лікаря в індивідуальну своєрідність особистості пацієнта і розуміння його [7], Л.А.Лещинський - бажання самовдосконалюватися у професії, самокритика, вміння поміщати в центр своєї свідомості пацієнта, розвинуте сприймання («клінічний нюх», «клінічне око») [4], Л. А. Верещагіна та А. Перова – спостережливість, розвинуті мнемічні властивості (швидкість запам'ятовування, його міцність і повнота), атенційні властивості (високу та тривалу концентрацію уваги та вміння помічати незначні зміни), професійну компетентність; мислительні властивості (вміння прийняти правильне рішення при браку інформації, вміння зрозуміти суть взаємозв'язків), гостроту зору [1], Г.Г.Караванов та В.В.Коршунов – вміння протистояти стресу, інформаційним та емоційним перевантаженням [3].

Отже, всі пізнавальні процеси є активно задіяними в професійну діяльність лікаря-працівника служби ЕМД та МК: відчуття, сприймання, пам'ять, мислення, уява, увага та мовлення. Вони забезпечують можливість встановлення контакту з пацієнтами, швидко та правильну орієнтацію в ситуації, використання набутих професійних знань, вмінь і навичок, прогнозування варіантів розвитку ситуації, а також творчий і нестандартний підхід до вирішення професійних задач. Крім того, для лікаря надзвичайно важливими є навички саморегуляції, вміння керувати власними пізнавальними та емоційними процесами для запобігання професійній деформації та емоційному вигорянню.

Література:

1. Верещагіна Л. А., Перова А. ПВК военного хирурга /Л.А.Верещагіна, А.Перова // Ананьевские чтения - 2005. Материалы научно-практической конференции. СПб., 2005. С. 386-387.
2. Деркач А.А. (ред.) Акмеология / А.А.Деркач. - М.: РАГС, 2002. - 650 с.
3. Караванов Г. Г., Коршунов В. В. Индивидуально-психологические особенности личности врача-хирурга / Г.Г.Караванов, В.В.Коршунов. - Львов, 1974. – 84 с.

4. Лещинский Л. А. Деонтология в практике терапевта / Л.А.Лещинский. – М.: Медицина, 1989. – 208 с.
5. Соловьева С.Л. Профессионально значимые коммуникативные качества врача / С.Л.Соловьева. – URL: <http://medbe.ru/materials/psikhologiya-vracha/professionalno-znachimye-kommunikativnye-kachestva-vracha> (дата звернення: 01.05.2017).
6. Сторожаков Г.И., Ермолаев М.В., Зиневич Л.С., Клишевская М.В. Роль школ-лицеев в подготовке студентов для медицинских вузов / Г.И. Сторожаков, М.В. Ермолаев, Л.С. Зиневич, М.В. Клишевская // Российский медицинский журнал - 2002. - №: 1. - С. 13-15.
7. Філоненко М.М. Психологія спілкування /М.М.Філоненко. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 224 с.
8. Ясько Б. А. Психология медицинского труда: личность врача в процессе профессионализации : дис. на соискание науч. степени докт. : спец. 19.00.03 "Психология труда, инженерная психология, эргономика" / Ясько Б. А. – Краснодар, 2004. – 458 с.
9. Ясько Б.А. Экспертный анализ профессионально важных качеств врача / Б.А.Ясько // Психологический журнал, 2004, том 25, № 3, С.71-81.

РОЛЬ АНДРОГОГІКИ У СВІТЛІ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Хакім'янов Олександр

Львівський національний університет імені Івана Франка.

Філософський факультет, кафедра психології.

Науковий керівник: кандидат психологічних наук, асистент кафедри психології
Сеник О.М.

Необхідність розвитку освіти дорослих в усьому світі обумовлена досягненнями науково-технічного прогресу, змінами в соціальній структурі суспільства, характері праці і суспільній діяльності людей. Змінюється світ – змінюються і вимоги до людини-професіонала. Особливістю сучасного розвитку людства є те, що сьогодні більше, ніж будь-коли в історії, зростають вимоги до інтелекту дорослої людини, його мобільності, пластичності і гнучкості.

Для України проблема освіти дорослих дуже важлива, адже наша країна переживає глобальні зміни в структурі виробництва і, внаслідок цього, на ринку праці. На перший план виходять компетентність і професіоналізм фахівця.

Роль освіти дорослих зростає і у зв'язку із подовженням віку життя: людина живе довше і подовжується її активне суспільне життя. Тому постає питання перекваліфікації певної групи людей за віковою ознакою.

Також не можна забувати про аспект співвідношення робота-відпочинок. Людина має відпочивати не просто фізично, а й отримувати морально-психологічне розвантаження, підтримуючи і розвиваючи певний культурний рівень.

Європейська Комісія об'єднала різні освітні ініціативи в єдину Програму навчання протягом життя. Вона дає можливість адаптуватися до змін в соціумі та

умовах праці, підвищувати завдяки цьому свій матеріальний та культурний рівень. А це, в свою чергу, стимулює розвиток культури та економіки країни загалом.

Основою прагнення до постійного навчання є властиве людині прагнення до самовдосконалення. Навчання протягом життя включає зростання інвестицій у знання. Результати проведених досліджень з вікової психології дорослих свідчать, що людина в усі періоди життя здатна набувати нові знання, розширювати розумовий кругозір. Концепція неперервної освіти дає можливість більш раціонального розподілу періодів навчання і трудової діяльності. Головною принциповою відмінністю андрогогічного підходу до процесів навчання є врахування внутрішньої мотивації та наявності певних знань. І це дозволяє свідомо обирати і вибудовувати власну програму навчання та бути активним учасником освітнього процесу.

Якщо дійсно говорити про концепцію освіти протягом життя, то потрібно вибудовувати єдину систему, починаючи від професійної орієнтації підлітків, яка в нашій державі, на жаль, знаходиться на низькому рівні. Також не можна забувати, що вибір професії – дуже важливий крок не тільки для окремої особистості, але й для суспільства також. Людина, яка займається своєю справою, що співвідноситься із її розумовим і фізичним рівнем розвитку, завжди робить її краще. Вона не отримує психо-емоційного негативного навантаження через нелюбов до професії. І це йде на користь суспільству і державі. Людина, яка відчуває себе в суспільстві гідною, впевненою і потрібною, зможе виховати й гідне наступне покоління.

Тому необхідно налагодити тестування на профпридатність з урахуванням психологічних особливостей, типу мислення, фізичних даних. В кінцевому результаті така система дозволить зберегти не тільки кошти безпосередньо на перенавчання, а також буде допомагати зберігати гарний психофізіологічний стан людини.

Необхідно зробити акцент на тому, що знання – не застигла конструкція. Людина має отримувати певні відомості про споріднені професії. Було б добре, щоб випускник вніс міг запропонувати себе як спеціаліста декількох споріднених спеціальностей. Наприклад, психолог як соціального працівника, дефектолога-логопеда, управлінця кадрами. Такий підхід до навчання, по-перше, надає більшій конкурентоспроможності на ринку праці, по-друге, створює більш сприятливе психологічне та емоційне поле для самої людини, яка стає більш впевненою у своєму майбутньому. Також необхідно звернути увагу на такий аспект, як створення підґрунтя готовності до перекваліфікації. Під цим треба розуміти як більшу професійну диференційованість при отриманні професійної освіти, так і створення системи психологічної підтримки протягом всього періоду професійної діяльності.

Підсумовуючи все вищевикладене, можна стверджувати, що проблеми андрогогіки є важливими для суспільства в цілому, тому їх вирішення надасть нові поштовхи для розвитку держави.

Література:

1. Змієв С.І. Становление андрагогики: развитие теории и технологии обучения взрослых : автореф. дис. на соискание уч. степени доктора пед. наук : спец. 13.00.01 “Общая педагогика, история педагогики и образования” / С.И. Змеёв. – М., 2000. – 44 С.

2. Карпенко М. Освіта протягом життя: світовий досвід і українська практика [Електронний ресурс] /М. Карпенко // Відділ гуманітарної політики. Аналітична записка. – 2011. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/252/>

3. Кримська Г.І. Неперервна освіта і проблеми навчання дорослих: акмеологічний аспект [Електронний ресурс] / Г.І. Кримська. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://uareferat.com/ukr/details/1560/>.

4. Лук'янова Л.Б. Концептуальні положення освіти дорослих. Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПНУ [Електронний ресурс] / Л.Б. Лук'янова – 2014. – Режим доступу: http://velpolovetske-nvk.edukit.kiev.ua/osvita_dlya_doroslih/

5. Мицкевич И.И. Дидактические основы повышения квалификации: Теория и практика / И.И. Мицкевич. – Минск, 1999.

МЕДІАКОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЖУРНАЛІСТА В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ВІЙНИ

Шиян Оксана

Інститут соціальної та політичної психології НАПН України.

Лабораторія психології масової комунікації та медіаосвіти.

Науковий керівник: к. психол. н., с.н.с. Череповська Н.І.

Інформаційна війна на теренах України призвела до перевантаження медіапростору недостовірними повідомленнями і хибними тлумаченнями. Проблему частково можуть вирішити журналісти, які компетентні у сфері комунікації в умовах інформаційної війни, що потребує від них додаткових психологічних умінь. Зростає відповідальність журналістів за вірне транслювання смислу, спростування брехні, попередження розгортання внутрішніх конфліктів у державі. Тому *метою* дослідження стало розроблення концепту «медіакомунікативна компетентність журналіста в умовах інформаційної війни». Концепт розкриває специфічні комунікативні уміння, необхідні журналістам в обставинах інформаційного протиборства.

«Психологічні війни (операції) – це комунікативні технології, що спрямовані на внесення змін у поведінку індивіда за допомогою модифікації його моделі світу, що здійснюється шляхом внесення змін у інформаційні потоки»[1]. В умовах інформаційного протиборства використовуються методи замовчування, селекції, перекручування, конструювання інформації та ін. [2]. Медіапростір України є хаотичним і незавершеним, що провокує дезорієнтацію аудиторії, нагнітання тривожності, і потребує збільшення кількості якісного інформаційного продукту, вважають фахівці [1]. Журналісти є потенційними виробниками такого продукту, що вчасно надаватиме суспільству достовірну і точну інформацію та заважатиме шкоді національним інтересам.

Як свідчать опитування та дослідження, основною проблемою журналістів під час виконання професійних обов'язків в умовах інформаційної і гібридної війни (розгортання реальних військових дій під час та внаслідок інформаційної агресії) є наявність внутрішнього конфлікту між громадянською позицією та реалізацією фахових стандартів [3]. Також під час журналістської практики виникають проблеми з додержанням стандартів достовірності та точності [4].

Спілкування та комунікація складають основу журналістської практики.

Спираючись на наукові роботи (Дж.Аркілла, О.Баришполець, Н.Большц, М.Дяченко, В.Іванов, О.Ковальова, Г.Лассвел, М.Лібікі, М.Маклуен, Л.Найдьонова, Д.Д.Пітерс, Г.Почепцов, Г. Тачман, Е.Тоффлер, Н.Феркло, Н.Череповська, А.Шаріков, А.Шестерина) та емпіричні дослідження (ГО «Детектор медіа»), було розроблено концепт «медіакомунікативна компетентність журналіста в умовах інформаційної війни» – здатність фахівця до *критичного і неупередженого* сприйняття, створення та передачі повідомлень в обставинах навмисного викривлення агресором комунікативних потоків. Концепт розкриває специфічні психологічні уміння, які, на нашу думку, потрібні журналістам в умовах інформаційної війни:

1. Чутливість до логічних протиріч. Прийоми маніпуляції, якими рясніє інформаційна війна, часто засновуються на логічних хибах, суперечливих аргументах. Уміння дозволяє виявляти логічні суперечності під час комунікації.

2. Розуміння сучасних технік впливу. Вміння розпізнавати ознаки маніпуляції та навіювання, які можуть реалізуватись у різних формах. Є важливим, оскільки теперішні війни характеризуються використанням новітніх інформаційно-психологічних технологій [1].

3. Здатність до неупередженого сприйняття інформації.

Аналіз повідомлення на предмет логічних протиріч та елементів впливу *дозволяє* подальше неупереджене сприйняття інформації (наприклад, відмінної точки зору), якщо вона спирається на факти.

4. Здатність до взаємоузгодження позицій.

Полягає у спроможності до взаєморозуміння під час комунікації та створенні повідомлень на основі виваженого аналізу відмінних точок зору з метою попередження нетерпимості у суспільстві.

5. Розуміння наслідків своїх дій для інших суб'єктів комунікації.

Поглиблене усвідомлення *зв'язку* між власними діями та їх наслідками для інших. Дані вміння можуть *служувати основою* для реалізації етичних/професійних стандартів. Наприклад, професійні стандарти достовірності та точності часто залежать не лише від перевірки інформації, але й від вміння журналіста не піддатися маніпулятивному впливові.

Медіакомунікативну компетентність журналіста в умовах інформаційної війни ми відносимо до екстремальної професійної компетентності журналіста. Відповідно класифікації видів професійної компетентності А.Маркової[5], *професійна екстремальна компетентність* – це здатність фахівця діяти в умовах, які несподівано ускладнились. Контекст інформаційної війни і є таким ускладненням.

Література:

1. Почепцов Г. Сучасні інформаційні війни. – Вид. 3-тє, доповн. та переробл. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2016. – с.168; с.492-194 .
2. Баришполець О.Т. Брехня в інформаційному просторі та міжособовій комунікації/ІСПП НАПН України – Кіровоград: Імекс-ЛТД, 2013 – с.347.
3. Зінченко Л. «Якою журналісти бачать свою роль у висвітленні конфлікту на сході України». URL: <http://detector.media/infospace/article/113865/2016-03-28-yakoyu-zhurnalisti-bachat-svoyu-rol-u-visvitlenni-konfliktu-na-skhodi-ukraini/>

4. ГО «Детектор медіа». Опитування «Коли медіа не дотримуються стандартів, їх можна змішати з багном». URL: <http://detector.media/community/article/118028/2016-08-22-koli-media-ne-dotrimuyutsya-standartiv-ikh-mozhna-zmishati-z-bagnom/>

5. Маркова А.К. Психология профессионализма. Издательство: Международный гуманитарный фонд "Знание", 1996 г – с.35

